

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Historie

Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň základní školy

Studijní obor Dějepis – Občanská výchova
(kombinace)

PRACOVNÍ SEŠITY PRO ŽÁKY S HANDICAPEM WORK TEXTBOOK FOR DISABLED PUPILS

Diplomová práce: 09 – FP – KHI – 209

Autor:

Tereza Lapáková

Podpis:

.....

Adresa:

Pravonín 133

257 09, Pravonín

Vedoucí práce: Mgr. Václav Ulvr

Konzultant: Mgr. Olga Nesvadbová

Počet

| stran | graf | obrázk | tabulek | pramen | příloh |
|-------|------|--------|---------|--------|--------|
| 130 | 0 | 297 | 0 | 1 | 4 |

V Liberci dne:

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Berou na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si v domě povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum

Podpis

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Václavu Ulvrovi za vedení mé práce a cenné rady. Dále děkuji panu Mgr. Tomáši Šantrochovi za pomoc při mém výzkumu na ZŠ a MŠ pro tělesně postižené. Děkuji mé konzultantce Mgr. Olze Nesvadbové za cenné rady i všem těm lidem ze ZŠ a MŠ pro tělesně postižené, které se mnou po celou dobu psaní diplomové práce spolupracovaly. Děkuji i paní PhDr. Lucie Hrabákové, Ph.D. za vstřícnost a pomoc ohledně programu Smart Board. V neposlední řadě děkuji všem, kteří se určitě se mnou podíleli na psaní diplomové práce, hlavně tedy mé rodině a přátelům za trpělivost a podporu.

Anotace

Tato diplomová práce je zaměřena na pracovní sešity z dějepisů pro žáky s handicapem. Teoretická část pojednává o metodách a formách využití vhodných pro handicapované žáky a podává stručnou analýzu školního vzdělávacího programu. Praktická část uvádí charakteristiku handicapovaných žáků, tvorbu pracovních sešitů a obsahuje pracovní sešity z dějepisů s komentáři ke každému cvičení. Součástí diplomové práce je ŠVP ZŠ a MŠ pro tělesně postižené, využití předmětu dějepis. Pozornost je věnována 6. a 7. třídám na Základní škole a Mateřské škole pro tělesně postižené v Liberci.

Klíčová slova

Pracovní sešit, handicapovaní žáci, dějepis, metody a formy využití, školní vzdělávací program, tvorba pracovních sešitů.

Annotation

The thesis is focused on history workbooks for handicapped pupils. The theoretical part discusses the teaching methods and forms suitable for disabled students and it provides a brief analysis of the school educational program. The practical part containing history workbooks itself with comments to each exercise describes also characteristics of handicapped students and a way of making the workbooks. A part of the thesis is dedicated to ŠVP ZŠ and MŠ for physically disabled, a teaching subject history. The attention is paid to 6th and 7th classes at The Primary and Nursery school for the physically handicapped in Liberec.

Key words

Workbook, physically handicapped pupils, history, teaching methods and forms, school educational program, making workbooks.

Annotation

Diese Diplomarbeit befasst sich mit Arbeitsheften im Fach Geschichte für behinderte Schüler.

Der theoretische Teil beschäftigt sich mit den Unterrichtsmethoden und -formen, die für behinderte Schüler geeignet sind und übermittelt eine kurze Analyse des schulischen Bildungsprogramms (Lehrplans).

Der praktische Teil beinhaltet die Arbeitshefte im Fach Geschichte mit Kommentaren zu jeder Übung, führt die Charakteristik der benachteiligten Kinder auf und beschreibt die Erarbeitung der Arbeitshefte. Ein Bestandteil der Diplomarbeit sind schulische Bildungsprogramme (Lehrpläne) für Grund- und Hauptschulen sowie für Kindergärten für körperlich Behinderte im Unterrichtsfach Geschichte. Die Aufmerksamkeit wird der 6. und der 7. Klasse der Hauptschule und des Kindergartens für körperlich Behinderte in Liberec gewidmet.

Schlüsselwörter

Arbeitsheft, behinderte Schüler, Geschichte, Unterrichtsmethoden und -formen, schulischer Bildungsprogramm (Lehrplan), Erarbeitung von Arbeitsheften.

| | |
|--|--|
| I. ÚVOD..... | 9 |
| II. TEORETICKÁ ČÁST | 11 |
| 1. METODY A ORGANIZAČNÍ FORMY VYUŽITÍ..... | 11 |
| 1.1 Využití metody | 11 |
| 1.1.1 Metody slovní | 12 |
| 1.1.2 Metody názorné demonstrační..... | 14 |
| 1.1.3 Hra jako využití metoda | 15 |
| 1.1.4 Systém využití metod..... | 16 |
| 1.2 Organizační formy využití | 17 |
| 1.2.1 Frontální využití | Chyba! Záložka není definována. |
| 1.2.2 Skupinové využití..... | 20 |
| 1.2.3 Kooperativní využití..... | 21 |
| 1.3 Organizační formy využití v rozličných prostředích..... | 22 |
| 1.3.1 Exkurze | 22 |
| 1.3.2 Projektové využití | 23 |
| 1.3.3 Domácí učební práce žák | 24 |
| 2. ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM ZÁKLADNÍ ŠKOLA A MATEŘSKÁ ŠKOLA PRO TĚLESNĚ POSTIŽENÉ, P. O.... | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.1 Péče o žáky se speciálními potřebami | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.2 Výchovné a vzdělávací strategie..... | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.2.1 Kompetence k učení..... | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.2.2 Kompetence k řešení problémů | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.2.3 Kompetence komunikativní..... | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.2.4 Kompetence sociální a personální | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.2.5 Kompetence občanské | 30 |
| 2.2.6 Kompetence pracovní | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.3 Přezobí témata..... | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.3.1 Osobnostní a sociální výchova (OSV)..... | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.3.2 Výchova demokratického občana (VDO)..... | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.3.3 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (VMEGS)..... | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.3.4 Multikulturní výchova (MuV) | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.3.5 Environmentální výchova (EV) | Chyba! Záložka není definována. |
| 2.3.6 Mediální výchova (MeV)..... | 33 |

| | |
|--|--|
| III. PRAKTICKÁ ČÁST | 34 |
| 1. ŽÁCI A JEJICH HANDICAPY | 34 |
| 2. TVORBA PRACOVNÍCH SEŠIT | 36 |
| 2.1 Struktura pracovních sešit | 37 |
| 2.2 Výhody pracovních sešit | 38 |
| 3. PRACOVNÍ SEŠITY Z DĚJEPI SU PRO 6. A 7. TŘÍDU ZÁKLADNÍ ŠKOLY A ZÁKLADNÍ ŠKOLY PRAKTICKÉ | 39 |
| 3.1 Pracovní sešit z dějepisu pro 6. třídu základní školy | 39 |
| 3.2 Pracovní sešit z dějepisu pro 7. třídu základní školy ... Chyba! Záložka není definována. | |
| 3.3 Pracovní sešit z dějepisu pro 6. třídu základní školy praktické | 72 |
| 3.4 Pracovní sešit z dějepisu pro 7. třídu základní školy praktické | 86 |
| IV. ZÁVĚR | Chyba! Záložka není definována. |
| V. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK | 102 |
| VI. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMEN A LITERATURY ... Chyba! Záložka není definována. | |
| VII. PŘÍLOHY | Chyba! Záložka není definována. |

I. ÚVOD

Mojí prvotní inspirací pro napsání mé diplomové práce na téma „Pracovní sešity z dějepisu pro handicapované žáky“, byla moje první známá pedagogická praxe na Základní škole pro tělesně postižené. O problematiku handicapovaných dětí se již zajímám téměř šest let. Během mých pedagogických zkušeností na této škole jsem se rozhodla žáky vytvořit nové pracovní sešity, jelikož ty stávající, které dosud používají, nejsou zcela odpovídající jejich potřebám. Po konzultaci s mojí vedoucí učitelkou praxe Mgr. Olgou Nesvadbovou, která s návrhem souhlasila, jsem se pro toto téma rozhodla definitivně. Nejprve jsem promýšlela o pracovních sešitech z dějepisu jen pro základní školu, nakonec jsem ale moji diplomovou práci rozšířila o další dva pracovní sešity z dějepisu, které jsou

ur eny pro základní školu praktickou, která je sou ástí školy pro t lesn postižené.

Hlavním zdrojem informací, ze kterého jsem vycházela byl Školní vzd lávací program Základní školy a Mate ské školy pro t lesn postižené. Dopln ujícími zdroji, ze kterých jsem erpala inspiraci, mi byly u ebnice d jepisu 6. i 7. t ídy základní školy a základní školy praktické.

Teoretická ást mé diplomové práce je rozd lena na dv kapitoly. První kapitola vychází z organiza ních forem a metod vyu ování, které u itelé p i vyu ování s handicapovanými d tmi využívají. Tuto ást jsem doplnila mými pedagogickými zkušenostmi z této školy. Druhou kapitolou je stru ná analýza školního vzd lávacího programu, který je odlišný od školních vzd lávacích program klasických základních škol.

Praktická ást mé diplomové práce se d lí do t í ástí. První ást pojednává o žácích a jejich handicapech, pro které jsou pracovní sešity ur eny. Druhá kapitola obsahuje tvorbu pracovních sešit . T etí a hlavní ástí mé diplomové práce jsou pracovní sešity z d jepisu pro 6. a 7. t ídu základní školy a základní školy praktické. Ke každému cvi ení ve všech pracovních sešitech jsem uvedla komentá e, na co jsou daná cvi ení zam ena.

Cílem diplomové práce je poskytnout handicapovaným žák m na ZŠ a MŠ pro t lesn postižené v Liberci vhodný u ební materiál z d jepisu v podob elektronických pracovních sešit . Zvolila jsem zde opakovací cvi ení, cvi ení k hodin i motiva ní cvi ení, aby zde handicapovaní žáci m li ur itou motivaci p i práci s pracovními sešity. Jako motiva ní cvi ení jsem zvolila pexeso a k ížovku. Ostatní cvi ení jsou odlišná p edevším v tom, že žáci mají ur itým zp sobem ozna it správné odpov di a klasických vypisovacích cvi eních je zde jen velmi málo, jelikož p evážná v tšina handicapovaných žák má problémy s jemnou motorikou rukou a nejsou tedy schopni vypisovat dlouhé odpov di. V pracovních sešitech jsou i cvi ení, kde mají žáci nakreslit ur itou v c, která slouží práv k rozvoji jemné motoriky rukou.

Za metodu výzkumu byla zvolena obsahová analýza programu Smart Board a komparace RVP ZV a ŠVP pro žáky s handicapem. Diplomová práce se pokouší podat p ehled o u ivu d jepisu 6. a 7. ro níku podle p íslušného ŠVP s ohledem na postižení žák , jejich v k i mentální úrove .

II. TEORETICKÁ ÁST

Teoretická část má dvě hlavní kapitoly. První kapitola *Metody a organizační formy vyučování* se zaměřuje na různé metody a formy vyučování, které handicapovaným žákům vyhovují a které učitelé na základních školách pro tělesně postižené děti výuce nejvíce uplatňují. Tyto metody a formy vyučování jsou zde podrobněji charakterizovány. Další kapitola se zaměřuje na *Školní vzdělávací program Základní škola a Mateřská škola pro tělesně postižené, p. o.* Zde je uvedena obecná charakteristika tohoto školního vzdělávacího programu, klíčových kompetencí a předmětových témat.

1. METODY A ORGANIZA NÍ FORMY VYU OVÁNÍ

Kapitola charakterizuje ur ité vyu ovací metody a organiza ní formy vyu ování, které u itelé nejvíce využívají p i výuce s handicapovanými žáky.

1.1 Vyu ovací metody

V didaktice pod pojmem vyu ovací metoda chápeme zp soby zám rného uspo ádání inností u itele i žák , které sm ují ke stanoveným cíl m. Pro volbu metod ve vyu ovacím procesu jsou d ležitě reálné prost edky, které má u itel k dispozici a také zkušenosti u itele. P i plánování vyu ování je d ležitě položit si následující otázky: co, pro , komu, jak. To znamená, jaké si stanovíme cíle, metody a prost edky, jaký je obsah, pro jaké žáky je u ivo ur eno a jakých chceme dosáhnout výsledk .¹

P i výuce s handicapovanými žáky jsou d ležitě všechny vyu ovací metody, nejp ínosn jší jsou však metody slovní, názorn demonstra ní, praktické, motiva ní a aktivizující. Pro žáky je vhodné metody kombinovat a propojovat. Metody se v pr b hu vyu ovací hodiny mohou m nit a n kolikrát prost ídat. Zejména v hodinách d jepisu nelze používat pouze slovní metody, ale je pot eba zahrnout i ostatní užite né a hlavn názorné metody.

O nejvhodn jších metodách pro vyu ovací proces se u itel rozhoduje již p i jeho plánování. Hlavním bodem je cíl vyu ovací jednotky, charakter obsahu u iva a jeho analýza, charakter procesu u ení žák , znalosti žák , konkrétní situace, vyu ovací p edm t a zkušenosti u itele.²

..

1.1.1 Metody slovní

Ve vyu ovacím procesu má velký význam p edevším slovo u itele i žáka, slovo mluvené i psané. Slovo je hlavním nástrojem lidského myšlení. Slovní metody mohou vystupovat samostatn nebo dopl ovat a doprovázet všechny ostatní metody založené na pozorování samostatných a praktických innostech žák . Mezi metody slovní pat í metody monologické, tedy takové, kdy u itel

¹ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 181 – 183.

² SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 183 – 186.

vykládá sám látku. Metody dialogické jsou založeny na výměně myšlenek mezi učitелеm a žáky i mezi žáky navzájem. Mezi metody slovní patří také práce s učením z knihy, textovým materiálem a písemné práce.³

Ve využívání slovních metod jde především o to, aby učitelova řeč byla srozumitelná, jasná a dostatečně výrazná. Učitel by měl dbát na pečlivou výslovnost, správný přízvuk, rytmus, tempo i využívání pauz mezi slovy a větami. Tempo učitelovy řeči je pomalejší, zvláště při práci s handicapovanými žáky. Učitel chce, aby žáci byli jejich vlastní učitel v projevu velmi důležitý, protože takto se žáci učí rozumět pokynům a komunikovat s okolním světem. Učitelovy pokyny musí být zřetelné, jasné a srozumitelné všem žákům, jelikož podle pokynů se odvíjí jejich práce v hodině.⁴

Učitel v samotný výklad látky je většinou založen na přednášce, vyprávění nebo vysvětlování. V tomto ohledu je již velmi individuální, jak učitel povede svůj monolog.⁵

Mezi dialogické metody zahrnujeme ty, které jsou založeny na přímé interakci mezi žáky a vyučujícím nebo mezi žáky navzájem, kdy se předpokládá jejich vzájemná komunikace. Tyto metody umožní žákům aktivizovat, podporují rozvoj jejich kognitivních schopností, emocionálních stránek osobnosti a rozvíjí komunikativní dovednosti. Náleží sem metoda rozhovoru, dialog, diskuze a brainstorming. Tyto dialogické metody jsou u handicapovaných žáků důležité z hlediska vyjadřování svých názorů a schopností vhodně reagovat na odpovědi druhých lidí.⁶

Metody práce s učebnicí a knihou lze zařadit mezi metody, kdy zdrojem poznání je především slovo. Úkolem učitele je postupně rozvíjet schopnosti žáků pracovat samostatně s učebnicí. Pro postižené děti jsou základem dobré četenské dovednosti a četění s porozuměním, při kterém je důležité vylenit podstatné myšlenky a plně je pochopit. Pomoc učitele spoívá v tom, že jasně a srozumitelně formuluje otázky a úkoly, které pomáhají žákům hlouběji proniknout do textu, vysvětluje obtížná slova a termíny. Cílem této metody je, aby se žáci samostatně učili ve všech případech pracovat s učebnicí a knihou.

³ Tamtéž, s. 186.

⁴ K tomu srv. Tamtéž, s. 188 – 189.

⁵ K tomu srv. Tamtéž, s. 189 – 193.

⁶ K tomu srv. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 193 – 194.

Pro zjednodušení práce s textem je možné vyznačit hlavní myšlenky podtrháváním nebo zapisováním. Žák se tímto uí vytvá et si poznámky. Doprovodným materiálem u ebnic a knih jsou r zné ilustrace, schémata, plánky, mapky, tabulky, aj. Je nutné, aby se žáci nau ili pracovat i s t mito materiály.⁷ Zejména pro handicapované žáky je práce s textem velmi d ležitá, protože práv psané slovo tvo í nedílnou sou ást života každého lov ka. Je nutné, aby se nau ili s textem pracovat a hlavn aby mu porozum li, což je pro handicapované lidi sice nelehký úkol, zato v budoucím život jsou pro n tyto schopnosti nepostradatelné.

Pro výuku d jepisu jsou zejména dobové mapky a ilustrace skv lou pom ckou, díky nimž si žáci dovedou lépe p edstavit dané historické období. Výklad je nutné dopl ovat co nejvíce názornými ukázkami, což platí nejen pro handicapované žáky.

Dalším úkolem školy je nau it žáky vyhledávat prameny v knihovnách, d lat si výpisky z textu, zobec ovat základní poznatky, srovnávat, kriticky hodnotit a promítat nov získané poznatky do praxe. Žák by m l um t pracovat s pom ckami, jako jsou slovníky, tabulky, encyklopedie a statistické ro enky. V zájmu u itele je uvád t žáky i do pravidelné etby novin a populárních asopis , které rozvíjejí jejich intelektuální pot eby. Osvojování metody samostatné práce s knihou je p edpokladem dalšího sebevzd lávání lov ka. Tato metoda je pro handicapované žáky obzvláš d ležitá k jejich orientaci v dnešním sv t .⁸

B hem mé praxe na základní škole pro t lesn postižené se tato metoda osv d ila v p ípad , že jsem k mému slovnímu výkladu m la ur itý doprovodný materiál. N kte í handicapovaní žáci mají problémy s prostorovou orientací a p edstavivostí, tudíž jsem se výklad snažila doplnit vhodnými obrázky nebo jiným doprovodným materiálem jako jsou nást nky, tabule, konkrétní p edm ty a pom cky.

7 K tomu srv. Tamtéž, s. 194.

8 K tomu srv. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 194 – 195.

9 K tomu srv. Tamtéž, s. 195 – 196.

1.1.2 Metody názorné demonstrace

Metody názorné demonstrace uvádí žáky do přímého styku s poznávanou skutečností. Obohacují jejich představy a podporují spojování poznávané skutečnosti s reálnou životní praxí. K těmto metodám lze přidat pozorování předmětu a jevu, předvádění předmětu, kresby, pokus a model, demonstraci statických obrazů a projekci.

V těchto metodách jsou stěžejní názorné pomůcky jako jsou grafy, fotografie, obraz diafilmu, film nebo televizní záznam. Jádrem demonstračních metod je plánovitě a cílevědomě pozorování. Zde je velmi důležité jasně sformulovat cíl, kterému pozorování slouží.⁹

Jak jsem se již zmínila výše, metodu slovní jsem kombinovala s metodou názorné demonstrace. Při výkladu tématického celku Poátky lidské společnosti jsem se žákům snažila předehrávat co nejvíce filmových ukázek, aby si dokázali představit život pravých lidí a dobová zvířata. Tato ukázka měla u handicapovaných žáků velmi pozitivní výsledek nejen názorným příkladem dobového života, ale i spoustou nových zajímavých informací, které se žáci v průběhu dokumentu dozvěděli a které si snadno zapamatovali. To byl pro žáky velký úspěch, jelikož většina těchto dětí měla problémy s udržením pozornosti a někteří žáci měli diagnostikované specifické poruchy učení. Film jsem žákům pustila vždy jen na 8 minut a poté jsme v krátkých intervalech prodiskutovali své dojmy z filmu společně. Když měl ohledně nových informací a ukázek nějaké nejasnosti, ty jsem mu ochotně vysvětlila. Následující vyučovací hodinu jsem se žáky provedla reflexí, při které byli neokávaně aktivní, což mě, jako učitelku, velmi potěšilo, že moje snaha a úsilí nebylo marné.

1.1.3 Hra jako vyučovací metoda

Ve vyučování lze využívat různých druhů her. V didaktických hrách se žák učí zachovávat určitý postup a stanovená pravidla. Při této metodě proces osvojování si učiva probíhá nenásilně, ale efektivně. Žák se zde učí jednat s lidmi a poučuje se o pravidlech slušného chování na veřejnosti.

Výsledek hry jako didaktické metody vždy závisí na situaci ve třídě, ale v neposlední řadě zde mají dle ležitou úlohu organizační schopnosti a kreativita učitele. Za zvláštní skupinu her jsou považovány soutěže. Zde se výsledek posuzuje podle umístění účastníků v určitém pořadí. Soutěže mají žáka naučit smyslu pro férové hraní, toleranci, vyvinutí maximálního úsilí o dosažení co nejlepšího výsledku a odpovědnosti za celou skupinu. Na druhou stranu by soutěže neměly žáky podněcovat k nezdravé rivalitě a soutěživosti. Žák by neměl usilovat o vítězství za každou cenu.¹⁰

Hra do výuky s handicapovanými žáky neodmyslitelně patří. Z mých pedagogických zkušeností mohu jen potvrdit, že poznatky žáků získané při hře jsou v jejich paměti daleko lépe uloženy než při běžném výkladu. Tato vyučovací metoda je pro postižené žáky i daleko zábavnější a přínosnější. Žáci zde mohou uplatnit svou kreativitu a nápaditost při řešení úkolů. Moje zkušenosti jsou takové, že ale zadání hry musí být jednoduché a srozumitelné, aby ho žáci co nejrychleji pochopili a nezdržovali se zbytečně dlouhým vysvětlováním.

1.1.4 Systém vyučovacích metod

Moderní didaktika klade důraz na metody, kde jde o aktivizaci žáků, o problémové vyučování, o nalézání nových řešení a rozvíjení tvořivosti žáka. Jedná se zejména o situační a inscenační metody, didaktické hry a metody diskusí. Ovšem i s pomocí ostatních metod je učitel schopen rozvinout vnitřní aktivitu žáků. Metody, na něž se hledí jako na dávno zastaralé (jako je metoda tzv. sokratovského rozhovoru, která se používá pro nácvik kritického myšlení a která je vedena formou dialogu, aj.) se pomalu opouštějí ve školním vyučování používat. I další metody se neustále rozvíjejí a obohacují a to hlavně díky tvořivosti a aktivitě učitelů.

Při výběru metod jde zejména o to, aby se utvářel harmonický vztah mezi metodami, které jsou určeny k osvojování nových poznatků a metodami, které eší

¹⁰ K tomu srv. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 199 – 201.

teoretické i praktické problémy. V domosti, které žák získá z vlastní iniciativy jsou pevněji osvojeny a hlouběji chápány než ty, které se učí mechanicky bez dalších souvislostí a nazpaměť.

Postupné, ale opakované využívání metod směřuje k dalším, stále náročnějším samostatným pracím žáků. Postupem času již některé druhy samostatných prací žák nevyžadují soustavný dohled a vedení učitelem.

Dovednosti sebevzdělávání mají zásadní význam na přípravu pro život v dnešní společnosti, která předpokládá pružnost a ochotu v získávání potřebných kvalifikací.¹¹

Ve své pedagogické praxi jsem se na vlastní zkušenosti přesvědčila, že určité vyučovací metody jsou pro výuku handicapovaných žáků nepostradatelné. U těchto žáků je nutné dbát na rozmanitost a pestrost vyučovacích metod, které se v průběhu vyučování musí střídat, aby žáci dokázali udržet svou pozornost a soustedit se na probíranou látku. Pro výuku dějepisu jsem se snažila pro tyto žáky připravit co nejpestřejší vyučovací metody, které byly pro žáky vhodné, jako například metody didaktické, dialogické, předvádění, projekce, samostatná práce, badatelská metoda, diskuze, dramatizace, apod. V neposlední řadě jsem se snažila o co nejjednodušší výklad látky, který jsem doplnila o různé zajímavosti a o co nejvíce počet názorných ukázek, a už to byly různé mapky, portréty slavných historických osobností nebo dobové výjevy z každodenního života lidí. Tento styl výuky se mi u handicapovaných žáků zcela osvědčil. Pozorovala jsem, že takto si většina žáků dokáže zapamatovat alespoň ty nejdůležitější informace z probírané látky, což je u těchto žáků veliký úspěch.

1.2 Organizační formy vyučování

V organizačních formách se realizují procesy vyučování a učení. Tyto formy zahrnují frontální vyučování v tradičním hodinovém systému, skupinové a kooperativní vyučování, individualizované a diferencované vyučování, dále domácí učební práce žáků a organizační formy uplatňované při realizaci projektů.

Tyto formy se v praxi vzájemně prolínají a podporují. Každá z nich je využívána v mnoha konkrétních variantách. V procesu vyučování už záleží na

¹¹ K tomu srv. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 206 – 207.

u iteli, jakou nejvhodnější organizační formu zvolí. Vyučující musí brát v úvahu cíl své práce, charakter látky, specifické potřeby žáka a jejich diagnostikované poruchy, individuální zvláštnosti a také možnosti, které má v dané škole k dispozici.¹²

1.2.1 Frontální vyučování

Konkrétní podobou frontálního neboli hromadného vyučování je třídní hodinový systém, který ve své podstatě přetrvává až do dnešní doby. Třídní systém je představován jedním učitelem, který má vedoucí úlohu. Základní jednotkou tohoto systému je třída, tj. skupina žáků stejného věku a přibližně stejné mentální úrovně, kdy plní stejné učební úkoly ve stejnou dobu. Systém učiva je uspořádán v učebních předmětech, které v tématu vycházejí z dané disciplíny.¹³

Každá vyučovací hodina by měla mít svůj didaktický cíl. Frontální vyučování má, že podle potřeby navazovat i na jiné organizační formy vyučování nebo se s nimi může alespoň prolínat. V této formě výuky dochází k vzájemnému působení a osobnímu kontaktu učitele a žáků.

Učitel se snaží udržovat kontakt nejenom se třídou jako celkem, ale i s každým jednotlivým žákem. U handicapovaných dětí je tento předpoklad velmi důležitý. Vyučující by měl dbát především na to, aby byli všichni žáci zapojeni do výuky a sledovali výklad. Jedině tak se vytvářejí podmínky pro efektivní učení žáků a pro to, aby všichni zvládli základy probírané látky přímo v průběhu vyučovací hodiny. Dle mého názoru toho lze dosáhnout tím, že učitel bude během výkladu sdílet vyučovací metody tak, aby pozornost žáků upoutal na právě probíranou látku. Záleží už však na učiteli, jaké vhodné vyučovací metody si zvolí. Ty samozřejmě musí přizpůsobit postižení žáků.

Dalším důležitým aspektem v této organizační formě je poměrná stálost pedagogického sboru. Tuto roli umožňuje poznávat žáky, úroveň jejich vývoje i jejich specifické zvláštnosti. Mám tím na mysli to, že učitelé, kteří na škole setrvávají delší čas, mají možnost žáky lépe poznat, což je u handicapovaných žáků důležitým předpokladem, jelikož jedině tak se může učitel přizpůsobit specifickým požadavkům daného žáka. Na druhou stranu je stálost pedagogického

¹² SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 219 – 220.

¹³ SOLFRONK, J. *Organizační formy vyučování*. Praha, SPN 1991, s. 21 – 22.

sboru i určitou jistotou pro handicapované žáky. Každé ráno po příchodu do školy žáci hlasně zdraví své vyučující a asistenty, které bezpochybně znají a jsou pro ně jakousi zárukou jistoty. Toto je dalším důležitým předpokladem pro práci a výuku handicapovaných žáků. Na základě těchto poznatků pak učitel vhodně volí metody pro co nejefektivnější osvojování si učiva. V ZŠ a MŠ pro tyto děti postižené mají žáci ve třídě většinou odlišné postižení, proto je zde úloha učitele náročnější. Obecnou snahou je, aby byl počet handicapovaných žáků ve třídách co nejmenší. V opačném případě vyučování ztrácí svoji efektivnost.¹⁴

Pro vyučovací hodinu jako organizační formu je v českých školách obvyklá délka 45 minut. Ilen ní času v jednotlivé hodině je žádoucí maximálně a to s přihlédnutím k věku žáků a k obsahu vyučování. Ve vyšších třídách, zejména na druhém stupni, se využívá i zdvojených hodin, ale pro postižené děti je tento systém ve většině případů nevyhovující. Je tedy nutné, aby se školní podmínky stávaly po klasických vyučovacích hodinách (45 min.) z důvodu soustředění pozornosti žáků na výklad. V opačném případě by docházelo ke snížení efektivního osvojování učiva. Učitel by u handicapovaných žáků měl organizovat jejich činnost podle potřeb obsahu vyučování, případně podle zájmu, pozornosti i jejich únavy.

Každá vyučovací hodina má svoji strukturu, která respektuje přirozený vývoj žáků. V didaktice se hovoří o etapách vyučovací hodiny, kdy každá z těchto etap má své specifické didaktické určení. Nejčastěji jsou využívány následující etapy: zahájení vyučovací hodiny, opakování předešlého učiva, kontrola domácího úkolu, probírání nové látky a její následné opakování a možnost uložení nového domácího úkolu.¹⁵

Tento systém je však často jednotvárný a stereotypně se opakuje ze dne na den bez ohledu na věk žáků a charakter učiva. Naopak produktivní jsou takové hodiny, které promyšleně splňují dílčí cíle a obsah, který si učitel stanovil v rámci tématického celku nebo projektu. Při tom využívá různých metod a prostředků, které:

- *Umožní žákům vykonávat různorodou činnost.*
- *Podporují aktivitu žáků.*

¹⁴ K tomu srv. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 221.

¹⁵ K tomu srv. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 221 – 223.

¹⁶ Tamtéž, s. 223.

- *Otevírají prostor pro jejich samostatnou práci, iniciativu a tvořivost.*
- *Uplatňují náležitou pozornost k individuálním zvláštnostem žáků, k jejich zájmům a potřebám.*
- *Probíhají v pozitivní atmosféře, která ve třídě rozvíjí pozitivní vztahy mezi učitелеm a žáky i mezi žáky navzájem.*

Je nutné vnovat pozornost i hygienické stránce vyučovací hodiny, a to zejména používáním různých druhů činností žáků a krátkých přestávek. Je důležité přehlédnout i k tomu, kde vyučování probíhá.¹⁶

Třídenní hodinový systém se stal od doby svého vzniku na dlouhá léta základní a nejúčinnější organizační formou vyučování. Jeho životnost spočívá nejen v účelnosti a poměrné jednoduchosti, ale i v efektivnosti a hospodárnosti. Umožňuje obsáhnout s poměrně malými finančními náklady značný počet žáků a značný rozsah poznatků.¹⁷

Frontální výuka má však i své stinné stránky a to zejména ve své jednotvárnosti, která ubíjí zájem žáků ve vyučování a potlačuje možnosti jejich vlastní individuality a aktivity. Dalším negativním faktorem je učitel v omezený rozsah, který má vnovat jednotlivci, což je často způsobeno velkým počtem žáků ve třídě. To ovšem neznamená, že se má tato forma vyučování odmítat, ale spíše se snažit spojit ji s dalšími organizačními formami. Využívání všech organizačních forem přispívá ke zkvalitnění výuky především u handicapovaných žáků.¹⁸

Tato forma výuky se mi v mé praxi s handicapovanými žáky jevila jako nejméně efektivní. Tito žáci potřebují neustálou pomoc a dohled učitele, na kterém žáci jsou závislí i na svých pedagogických asistentech. Pro žáky i učitele je přínosem, když je ve třídě jen malý počet žáků, protože pouze za této situace se učitel může plně vnovat všem žákům. V tomto případě má být frontální výuka efektivní, přesto je žádoucí, aby tato forma výuky byla střídána s ostatními organizačními formami.

1.2.2 Skupinové vyučování

¹⁶ SOLFRONK, J. *Organizační formy vyučování*. Praha, SPN 1991, s. 24.

¹⁸ K tomu srv. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 223.

Skupinovým vyučováním chápeme takovou organizační formu, kdy se vytvářejí malé skupiny žáků (3 – 5 členů), které spolupracují při řešení společného úkolu. Při této činnosti dochází k utváření názoru a postoje žáků týkajících se vztahů mezi lidmi a k vzájemné spolupráci. Jak zmíní uje Skalková: „ Zde se uplatní i méně výkonní a nesmí-li žáci, kteří se ve větším kolektivu neodvážejí zaujmout vlastní stanovisko. Práce ve skupině přispívá k rozvíjení takových vlastností, jako je ochota ke spolupráci, odpovědnost, kritičnost, tolerance k míněním druhých, vlastní iniciativa žáků, atd. Rozvíjí a upevňuje se dovednost spolupracovat, navzájem si pomáhat, vést diskuzi, vyměňovat si názory a organizovat společnou práci.“¹⁹ Tyto vlastnosti jsou pro postižené žáky velmi důležité, jelikož vzájemná spolupráce a pomoc jsou prvním krokem ke společnému a spokojenému soužití.

Na ZŠ pro tělesně postižené je nutností uspořádat prostor učebny jak pro skupinové vyučování, tak i pro další organizační formy vyučování, jelikož někteří žáci používají invalidní vozík. Manipulace s těmito dětmi je často obtížná, zvláště když tito žáci mají ještě jiné další handicap, než je omezená hybnost. Většinou všichni tito žáci mají pedagogického asistenta, který ulehčuje učiteli výuku.

Didaktická příprava učiva pro problémové skupinové vyučování je pro učitele zcela určitě náročnější. Jde o to zvolit vhodné prostředky, které jsou pro práci žáků ve skupinách nejvhodnější a formulovat dané učivo formou úkolů, které budou žáci samostatně řešit.

Důležitou součástí této organizační formy je hodnocení činnosti žáků. Často se používá především slovní hodnocení, nikoliv pouze klasifikace.

Pokud učitel přistoupí k realizaci skupinového vyučování, je dobré, aby věděl, že je třeba určitého časového období na přípravu. Z hlediska učitele jde o nové pedagogické dovednosti spojené s usměrňováním práce celé skupiny nebo s vedením diskuzí. Také pro žáky přináší skupinové vyučování nové situace jako je dovednost formulovat své názory, účastnit se diskuzí nebo dospívat k obecným závěrům. Teprve postupem času si žáci osvojují dovednost kooperovat při řešení úkolů. Tato organizační forma často vyžaduje i určitou trpělivost učitele, zvláště při práci s handicapovanými dětmi.²⁰

¹⁹ Tamtéž, s. 224 – 225.

²⁰ K tomu srv. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 227 – 228.

1.2.3 Kooperativní vyu ování

Kooperativní pojetí vyu ování je založeno na principu spolupráce p i dosahování cíl . Výsledky jedince jsou podporovány inností celé skupiny a celá skupina má prosp ch z innosti jednotlivce. Základními pojmy tohoto vyu ování jsou sdílení, spolupráce a podpora. P i kooperativním vyu ování nejde o sout žení mezi leny skupiny, ale o vzájemné porozum ní, ochotu ke spolupráci a vzájemné pomoci. Mezi základní principy skupinového vyu ování tedy náleží:

- *Vzájemná pomoc.*
- *Tolerance.*
- *Snaha p esn formulovat vlastní myšlenky a chápat myšlenky druhých.*
- *Reagovat na názory a požadavky skupiny.*
- *Dovednost hodnotit sebe i druhé.²¹*

P i výuce handicapovaných žák se mi kooperativní i skupinové vyu ování velmi osv d ilo. P i t chto metodách probíhá mezi žáky p ímá interakce a spolupráce. P edevším spolupráce je u t chto žák d ležitá hlavn z hlediska vzájemné pomoci p i ešení úkol . V jedné t íd byli dva žáci s poruchou zraku, tudíž m li ob as problémy p e íst zadání úkolu a pokud nem li svoje kompenza ní pom cky, spolužáci jim vždy ochotn poradili. Je ale z ejmé, že ve všech t ídách spolupráce nefunguje tak, jak by m la, proto je skupinové a kooperativní vyu ování nejlepší cestou, jak se nau it spolupracovat, komunikovat a vzájemn si pomáhat. V t chto organiza ních formách má ale nejd ležit jší úlohu u ítel a to svým p ístupem k žák m i výuce. U ítel by však m l dbát na to, aby ve skupinách byli vždy žáci s odlišným handicapem a naopak by nem l žáky škatulkovat do skupin podle jejich postižení, protože jedin tak si budou všichni vzájemn pomáhat a nebudou odstrkovat ty mén schopné. Od u ítele se vyžaduje zejména velká trp livost a tolerance.

1.3 Organiza ní formy vyu ování v rozli ných prost edích

²¹ Tamtéž, s. 227 – 228.

1.3.1 Exkurze

Exkurze je jedna z organizačních forem vyuování, která se realizuje v mimoškolním prostředí. Tato forma podporuje názornost vyuování, prohlubuje společenskou, přírodovědné, technické a pracovní znalosti žáků. Exkurze navozuje vztah vyuování k praktickému životu, posiluje motivaci a zájem o učení. Její didaktická účinnost závisí na její dkladné a promyšlené přípravě, která se nesmí podcenit.

V přípravě fázi je důležité stanovit si cíl a úkoly exkurze. Učitel připraví seznamuje žáky s obsahem a předem upozorní na významné jevy, s nimiž se žáci setkají. Vlastní provedení exkurze klade značné nároky na metodický postup učitele. V přípravě exkurze učitel žákovi klade otázky, orientuje jejich pozornost na všímání podstatných jevů a procesů. To vede ke spojování názorného materiálu s dosavadními poznatky a zkušenostmi žáků. Fáze hodnotící již obvykle probíhá ve třídě. Učitel žákovi připomene nové poznatky a zkušenosti, které žáci exkurzí získali a snaží se je uvést do širších souvislostí. Žáci mohou zpracovat dokladový materiál nebo připravit výstavku.²²

Exkurze je výborným doplnkem učiva. Během mé praxe jsem zorganizovala exkurzi pro žáky 9. třídy na liberecký židovský hřbitov a setkala jsem se s velmi kladnou odezvou. Žáci se zde dozvěděli mnoho nových informací, zajímavostí a při závěrečné diskuzi byli zvědaví, což mě mile překvapilo. Velkým přínosem pro žáky byla skutečnost, že si hřbitov prohlédli zblízka a získali nové informace od jiného zasvěceného člověka, než od svých učitelů. Výhodou byl také volný prostor hřbitova, bez jakýchkoliv bariér, tudíž prohlídku mohli absolvovat i žáci, kteří jsou upoutáni na invalidní vozík.

1.3.2 Projektové vyuování

Projektové vyuování je založeno na řešení komplexních teoretických nebo praktických problémů na základě aktivní účinnosti žáků. V současné době je chápáno jako doplněk vyuovacího procesu, který umožňuje prohlubovat a rozšiřovat kvalitu učení a vyuování. Projektové vyuování se orientuje především na zkušenost žáka. V této organizační formě je ale nutné zapojit i v domosti a

²² SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 233.

innost, tedy práci hlavy i práci rukou. Postup při projektovém vyu ování je následující:

- *Volí se situace, která pro žáky představuje skute ný problém.*
- *Žáci si vytvo í plán řešení zvoleného problému.*
- *Realiza ní fáze projektu.*
- *Záv r a hodnocení projektu.*

Realizace projektu záleží na jeho rozsahu. Drobn jší projekty se provád jí v rámci jednotlivých p edm t , širší projekty propojují mezip edm tové vztahy. V záv re né fázi se v tšinou nepoužívá známkování, ale hodnotí se pracovní postup žák . Tohoto hodnocení by se m li zú astnit i sami žáci.²³

B hem mé pedagogické praxe jsme se žáky 9. t ídy realizovali miniprojekt v rámci dvou vyu ovacích hodin. Podstatou projektu byla historická osobnost, kterou reprezentoval ur itý žák oble ením, typickými znaky a zásluhami. Ostatní žáci m li danou osobnost poznat, p ípadn k ní doplnit ještě další informace. Pro handicapované žáky byl tento projekt trochu náro n jší, p esto se setkal s velikým úsp chem a spln ním vyty ených didaktických cíl .

1.3.3 Domácí u ební práce žák

Kvalita domácí práce v tšinou záleží p edevším na kvalit školního vyu ování. Dalším aspektem úsp šné práce je uložení domácího úkolu tak, aby mu všichni žáci porozum li. P et žování žák množstvím nebo náro ností domácí práce obvykle nevede k o ekávaným výsledk m. Výsledky domácí práce se mohou za le ovat do vyu ovací hodiny.

Z hlediska metod mohou být domácí úkoly založeny na práci s u ebnicí, dopl kovou literaturou, experimentování nebo pokusech o dramatizaci. Jestliže jsou domácí práce stereotypní nebo nudné, chápou je žáci jako nep íjemnou nutnost, které se snaží co nejrychleji zbavit a tím se m ní i kvalita vypracování úkolu. Je proto d ležité žák m zadávat r znorodé innosti, které žáky budou zajímat a bavit.

²³SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 234 – 237.

Domácí úkoly mají také významnou výchovnou funkci. Žáci si utvářejí návyky vykonávat i třeba i drobné úkoly, učí se organizovat a plánovat si vlastní práci, dlat ji pečlivě a nést odpovědnost za její kvalitu.

Důležité je, aby učitel při zadávání domácích úkolů i při jejich kontrole v nově dostatečnou pozornost rozvíjení základních dovedností žáků samostatně pracovat, produktivním metodám a technikám jejich teoretických i praktických činností.²⁴

Při mém pedagogickém působení na škole s handicapovanými žáky jsem využila i tuto organizační formu. Při zadávání úkolů zdějeisu upřesnostuji hlavně zajímavé a asově ne moc náročné práce. Za domácí úkol žáci většinou měli dohledat nějaké zajímavé informace ohledně historické události nebo osobnosti. Kontrolu jejich prací jsme většinou prováděli na začátku vyučovací hodiny.

2. ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM ZÁKLADNÍ ŠKOLA A MATEŘSKÁ ŠKOLA PRO TĚLESNĚ POSTIŽENÉ, P. O.

Školní vzdělávací program (dále jen ŠVP) vychází z koncepce Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) – část I. a z koncepce úlohy RVP ZV upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením – část II.

Při tvorbě ŠVP škola vycházela z nutnosti přizpůsobit výuku současným podmínkám školy a možnostem žáků tělesně postižených a žáků s kombinovanými vadami. Jedná se o vady jako jsou specifické poruchy učení, dětská mozková obrna, hyperaktivita s poruchou pozornosti, autismus, svalová dystrofie, apod.

Hlavním záměrem ŠVP s motivacím názvem „Škola pro všechny“ je v co nejširší míře směřovat vzdělávání pro potřeby praktického života. Tělesně postižení děti „jdou“ svojí cestou životem s omezením, se kterým se musí naučit žít, musí se učit odolávat nárokům a vlivům okolí. ŠVP si klade za hlavní cíl směřovat žáky k co

²⁴ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, Grada 2007, s. 240 – 241.

nejvyšší možné míře samostatnosti, dostatečné adaptability, sebevědomí, ale zároveň toleranci, která jim umožní ve společnosti obstát a zapojit se do ní.

Vzdělávací i výchovné strategie jsou pro žáky souborně fyzickým i psychickým možností žáků. Ve vzdělávací oblasti jsou dle mého názoru nejefektivnější kooperativní a skupinová vyučování, která se kombinují s metodami slovními, hrami a metodami názorně demonstračními. V neposlední řadě by se žáci měli podílet na řešení problémů a logickému uvažování. V nejvyšší možné míře by zde měly být uplatněny i klíčové kompetence. Z hlediska výchovy je potřeba, aby učitel pro sobě na každého žáka podle toho, jaké postižení žák má, a tak na něho kladl příslušné požadavky ohledně výchovy. Po této stránce je výchova žáků velmi individuální.

Pro výuce se dle sledné uplatňuje individuální přístup, úměrná zátěž, snaha vytvořit vhodné podmínky pro rozvoj žáků i kompenzaci jejich handicapu.

Žáci jsou vedeni k vzájemné pomoci, sounáležitosti a vzájemnému respektu. V žácích se buduje jistota, důvěra ve vlastní schopnosti a samostatnost. Pro motivaci k učení je využíván systém hodnocení žáků. K aktivnímu osvojení v domostí a dovedností jsou využívány moderní metody a postupy včetně speciálních pedagogických metod a speciálních pomůcek kompenzujících postižení.

Žáci se učí takovým dovednostem a v domostem, které budou dobře uplatnitelné v reálném životě. Je kladen důraz na rozvoj estetického cítění žáků, kdy se žáci podílejí na vytváření estetického prostředí školy jako celku a také často reprezentují své práce na veřejnosti.

Škola spolupracuje se zdravými vrstevníky a s okolním svetonem. Spolupráce též probíhá se školami různých typů a organizacemi, jejichž činnost je zaměřena na pomoc handicapovaným.²⁵

2.1 Péče o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami

Za žáky se speciálními vzdělávacími potřebami jsou považováni žáci se zdravotním postižením, žáci se zdravotním znevýhodněním a žáci se sociálním znevýhodněním.

Pro práci se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami je nutná spolupráce školy, žáků, jeho rodičů a speciálního pedagogického centra. V rámci školy pak jde především o spolupráci třídního učitele, ostatních vyučujících, výchovného poradce a

²⁵ ŠVP Základní škola a Mateřská škola pro tělesně postižené, p. o. Lužická 920/7, 460 01 Liberec, s.

vedení školy. Za nutné také škola považuje stálé zkvalitování odbornosti pedagogických pracovníků.²⁶

2.2 Výchovné a vzdělávací strategie

Smyslem a cílem vzdělávání je vybavit všechny žáky souborem klíčových kompetencí na úrovni, která je pro ně dosažitelná, a připravit je tak na další vzdělávání a uplatnění ve společnosti. Osvojování klíčových kompetencí je proces dlouhodobý a složitý, který má svůj počátek v předškolním vzdělávání, pokračuje v základním a středním vzdělávání a postupně se dotváří v dalším průběhu života. Úroveň klíčových kompetencí, které žáci dosáhnou na konci základního vzdělávání, nelze ještě považovat za ukončenou, ale získané klíčové kompetence tvoří neopomenutelný základ žáka pro celoživotní učení, vstup do života a do pracovního procesu. Klíčové kompetence nestojí vedle sebe izolovaně, různými způsoby se prolínají, jsou multifunkční, mají nadprůměrnou podobu a lze je získat vždy jen jako výsledek celkového procesu vzdělávání. Proto k jejich utváření a rozvíjení musí směřovat a propírat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají. Cílem základního vzdělávání je podnítovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a řešení problémů.²⁷

V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové považovány: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní.

2.2.1 Kompetence k učení

a) **Učitel** vybírá a využívá vhodné metody a strategie učení, připraven využívá v co největší míře aktivního přístupu žáků, vede je k chápání jevů v souvislostech, plánuje, organizuje a řídí vlastní výuku, využívá efektivní vyučovací hodiny, klade otevřené otázky rozvíjející tvořivost žáků, zadává přiměřené, tvůrčí a motivující úkoly, učí žáky získávat potřebné informace prací s literaturou, na internetu, spoluprací ve skupinách. Všechny způsoby výuky se snaží vytvářet a podporovat u žáků

²⁶ Tamtéž, s. 9.

²⁷ ŠVP Základní škola a Mateřská škola pro tělesně postižené, p. o. Lužická 920/7, 460 01 Liberec, s.

²⁸ Tamtéž, s. 12.

pozitivní vztah k učení, motivuje ho k tvořivému myšlení, logickému uvažování, řešení problémů, pro celoživotní vzdělávání. Při hodnocení zohledňuje stupeň postižení žáka, využívá prvky pozitivní motivace a sebehodnocení žáka.

b) **Žák** se učí s porozuměním, snaží se každou získanou dovednost a znalost aplikovat v dalších oborech, učí se organizovat si proces učení a kriticky zhodnotit jeho výsledky. Snaží se využívat aktivně všech nabízených možností získávání informací, podle svých možností se snaží vycházet s vlastními nápady, využívá kreativního přístupu v procesu učení.²⁸

Pro rozvoj kompetencí k učení jsou zejména pro handicapované žáky vhodné krátké referáty, práce s jednoduchým textem, názorná výuka – vlastní prožitky, pomůcky, audiovizuální média, kooperativní výuka, metoda výkladu, apod.

2.2.2 Kompetence k řešení problémů

a) **Učitel** učí žáky algoritmu řešení problémů vytvářením praktických problémových úloh a situací, podporuje různé strategie řešení problému a využití týmové spolupráce. Učitel žáky podporuje vlastní chování podle závažnosti problému, rozpoznat problém, zvážit své schopnosti i reálné možnosti při jeho řešení, využít své znalosti, schopnosti a získané informace k jeho řešení, za toto řešení nést odpovědnost.

b) **Žák** se snaží zvolit vhodný postup k řešení problému, využívá získané znalosti a informace, tvrdě s sebou hledá alternativní postupy, učí se spolupráci při řešení problému. Zvolený postup umí kriticky zhodnotit, obhájit před ostatními a nést za něj odpovědnost.²⁹

Pro rozvoj těchto kompetencí je vhodný brainstorming a vytváření myšlenkových map, což handicapované žáky, tedy dle mých zkušeností, baví. Žádoucí jsou také

²⁹ ŠVP Základní škola a Mateřská škola pro tělesně postižené, p. o. Lužická 920/7, 460 01 Liberec, s. 12 - 13.

problémové situace a následný způsob řešení, kdy žáci nalézají nejvhodnější i netradiční postup při řešení problémů. Tyto situace jsem prováděl v tiché formou dramatizace, kde žák rozvíjel i svoji kreativitu a fantazii.

2.2.3 Kompetence komunikativní

a) Učitel klade během vyučovacího procesu i mimo něj dle vhodnosti verbální i nonverbální komunikaci žákovi mezi sebou i s dospělými osobami. Netoleruje agresivní, vulgární a nezdvořilé komunikační projevy žáků, zaměstnanců školy a rodičů, vede žáky k pochopení jejich vlastní role při vytváření komunikačního prostředí školy a vztahů potřeby k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními členy společnosti. Vede žáka ke schopnosti rozlišovat různé komunikační způsoby vyjádřit svůj názor, sdělit svoje pocity a postoje, umět je obhájit, ale také naslouchat druhým a přijímat jejich názory a postoje. Sami učitelé otevřeně komunikují na kulturní úrovni a své názory opírají o logické argumenty.

b) Žák chápe důležitost komunikace pro interpersonální vztahy a pro svoji roli v nich. Umí se rozumět všem typům textů a záznamů, využívá různé informační a komunikační technologie a prostředky. Snaží se o souvislý a kultivovaný ústní i písemný projev. Zapojuje se do společného dialogu, je schopen vyjádřit vhodnými komunikačními prostředky vlastní názor a obhájit ho. Umí se naslouchat a být tolerantní k postojům a názorům druhých. Předkládá prezentaci své práce, používá různé komunikační prostředky – telefon, e-mail apod.³⁰

Pro nácvik a rozvoj komunikativních kompetencí jsou vhodné skupinové práce, hraní rolí, modelové situace, řízená diskuze. Důležité jsou také samostatné projevy žáka na volné nebo zadané téma, kde se žák učí správně vyjadřovat a artikulovat. Žáci by měli být seznámeni i s agresivní komunikací a měli by vědět, jak na takovou situaci vhodně reagovat. Žák by měl umět pracovat s textem jako je učebnice, noviny, časopisy, encyklopedie, apod. Žáci by měli využívat audio i video nahrávky, internet, komunikaci prostřednictvím e-mailu nebo SMS zprávy, apod. Pro rozvoj komunikativních kompetencí jsou důležité i školní ankety a různé druhy dotazníků.

30 ŠVP Základní škola a Mateřská škola pro tělesně postižené, p. o. Lužická 920/7, 460 01 Liberec, s. 13.

Žáci by měli znát pojem verbální a neverbální komunikace a jak se daná komunikace specifikuje.

2.2.4 Kompetence sociální a personální

a) Učitel netoleruje hrubé a vulgární chování žáků k dospělým ani k sobě navzájem, pracuje se žáky ve skupinách, podporuje kooperativní učení, učí je vzájemnému respektu, vnímání odlišností jako podmínky efektivní spolupráce, vede je ke schopnosti zastávat v týmu různé role, podporuje diskuse a vždy, směřuje žáky k dosažení pocitu sebedůvěry a sebeúcty.

Podporuje žáky v tom, aby si vytvářeli správnou představu o sobě samém, o svých možnostech, dovedli vyslechnout kritiku, hledali cestu ke zlepšení, dokázali ovládat svoje jednání. Monitoruje chování žáků a v případě nutnosti přijímá účinná opatření.

b) Žák se učí pracovat v týmu, vzájemně si pomáhat, respektovat se navzájem, odlišnosti vnímat pozitivně a efektivně je využívat. Snaží se respektovat předem dohodnutá pravidla a postupy. Snaží se o upevňování dobrých mezilidských vztahů, chápe svůj podíl na vytváření přátelské a pracovní atmosféry ve třídě a spolupracuje při jejím vytváření s ostatními členy skupiny.³¹

Sociální a personální kompetence jsou dle mého názoru u handicapovaných nejednou z nejdůležitějších, protože zde se žáci učí týmové práci a aktivního i empatického naslouchání, což je pro spolupráci s ostatními žáky velmi důležité. Pro rozvoj těchto kompetencí jsou ideální projekty, hraní rolí, kooperativní výuka, sociologické hry a prezentace žáků na školních výstavách. Je žádoucí, aby se handicapovaní žáci podíleli na formě a organizaci školní práce tvorbou vlastních pravidel třídních her, střídáním funkcí a rolí v třídním kolektivu, dle potřeb práce při společných školních činnostech jako jsou představení, projekty, výtvarné práce, apod. Podle mých zkušeností je vhodné, když si žáci vytvoří své třídní desatero a snaží se ho dodržovat.

2.2.5 Kompetence občanské

³¹ ŠVP Základní škola a Mateřská škola pro tělesně postižené, p. o. Lužická 920/7, 460 01 Liberec, s. 13.

a) **Učitel** vede žáky k spoluvytváření pravidel chování ve třídě i ve škole a k jejich následnému dodržování. Vytváří u žáků schopnost uplatňovat vhodnou formou svá práva, respektovat práva jiných, netolerovat projevy rasismu, xenofobie a nacionalismu, odmítat útlak, fyzické i psychické násilí. Aktivně žáky zapojuje do kulturních a sportovních aktivit s ohledem na jejich postižení, podporuje smysl pro kulturu a tvorivost, pozitivní postoj k uměleckým dílům, vede je k trvale udržitelnému rozvoji. Učí žáky chápat základní principy, na nichž spoívají zákony a společenské normy, dle kterých je vedeno k plnění určených povinností. Učí žáky porozumět základním lidským právům. Vede žáky k zodpovědnému chování v krizových situacích a k poskytnutí první pomoci.

b) **Žák** se snaží chovat se zodpovědně ve všech situacích, je vstupný k žákům z odlišného sociokulturního prostředí, k cizincům, k žákům s jiným náboženským vyznáním i k žákům s různým druhem a stupněm postižení. Aktivně spolupracuje při odstraňování nežádoucích jevů ve třídě a ve škole. Respektuje vnitřní normy školy, buduje přátelskou atmosféru ve třídě i ve škole. Zná svá práva a povinnosti, dodržuje je a uplatňuje, spolupodílí se na jejich vytváření ve třídě i škole. Zodpovědně se chová v krizových situacích a je vždy ochoten pomoci slabšímu.³²

Obanské kompetence jsem se jako pedagog snažila rozvíjet nácvikem společenského chování, dramatizací společenských situací jako je obrana proti netoleranci, násilí a šikaně, rasismu nebo nácvikem řešení sporů mezi spolužáky. Tyto jednoduché scénky zvládli i žáci na vozíku. Dále jsou vhodné návštěvy historických památek, (kdy jsme navštívili liberecký židovský hřbitov), sportovních akcí, školních besídek, výstav, turnajů a olympiád. Je důležité, aby se žáci po celou dobu školní docházky seznamovali s našimi státními svátky, aby věděli, proč mají v daný den prázdniny. Pokud to žákům dovolí zdravotní stav, měli by se podílet na webových stránkách školy a na školních novinách. Žáci by se měli seznámit i se základním třídním odpadem. V neposlední řadě je zde důležité spolupráce žákovy rodiny.

³² ŠVP Základní škola a Mateřská škola pro tělesně postižené, p. o. Lužická 920/7, 460 01 Liberec, s. 14.

2.2.6 Kompetence pracovní

a) *Uitel vede žáky k vytváření vztahu k práci, k používání vhodných nástroj, materiál a technologií, trvá na dle sledném dodržování bezpečnostních pravidel. K výsledkům pracovní činnosti přistupuje nejen z hlediska kvality, oceňuje aktivitu a snahu a dosažený pokrok. Seznamuje žáky s různými pracovními profesemi. Výuku doplňuje praktickými exkurzemi. Vede žáky k sebepoznání svých možností s ohledem na jejich postižení, k rozpoznání svého nadání a k rozhodování se o dalším profesním zaměření.*

b) *Žák se aktivně podílí na své přípravě pro samostatné fungování v osobním životě i v moderní době. Využívá všech nabízených možností pro postupné uplatňování svých představ o vlastní pracovní budoucnosti s ohledem na své možnosti. Přizpůsobuje se různým pracovním podmínkám, odhaduje správně své možnosti. Dodržuje pravidla hygieny a bezpečnosti práce.³³*

Pro rozvoj pracovních kompetencí jsou vhodné spontánní i řízené diskuze, kooperativní vyučování, týmové práce, brainstorming, vyhledávání informací, prezentace vlastní práce, apod. Se žáky 9. třídy jsme prováděli dramatizaci příjmacího pohovoru do zaměstnání a prezentaci své osobnosti, což někteří žáci nezvládli. Dalším důležitým aspektem jsou exkurze do firem, odborných pracovišť, pracovního úřadu a diskuze s různými odborníky, kdy si často žáci udělají představu o tom, co které povolání obnáší a tím si i následně volí své budoucí zaměstnání podle svých handicapů a možností.

2.3 Průřezová témata

- *reprezentují okruhy aktuálních problémů současného světa, stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání*
- *jsou začleněna do vzdělávání na I. i II. stupni.*
- *jsou realizována integrací obsahu tematických okruhů průřezových témat do vzdělávacího obsahu vyučovacího předmětu*

³³ ŠVP Základní škola a Mateřská škola pro tělesně postižené, p. o. Lužická 920/7, 460 01 Liberec s. 14.

- jsou obsažena i v n kterých projektech na I. i II. stupni³⁴

2.3.1 Osobnostní a sociální výchova (OSV)

Osobnostní a sociální výchova má každodenní využití v b žném život . Specifikem je, že se u ivem stává sám žák a b žné situace každodenního života. Smyslem tématu je pomáhat každému žákovi hledat vlastní cestu k životní spokojenosti založené na vztazích k sob samému, lidem a sv tu.³⁵

2.3.2 Výchova demokratického ob ana (VDO)

Výchova demokratického ob ana má vybavit žáka základní úrovni ob anské gramotnosti, která vyjad uje zp sobilost orientovat se v problémech a konfliktech demokratické spole nosti. Využívá ke své realizaci nejen tématických okruh , ale i zkušeností a prožitk žák .³⁶

2.3.3 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (VMEGS)

Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech podporuje ve v domí a jednání žák tradi ní evropské hodnoty (humanismus, svobodnou v li, morálku atd.).³⁷

2.3.4 Multikulturní výchova (MuV)

Umož uje žák m seznamovat se s r znými kulturami, jejich tradicemi a hodnotami. Rozvíjí smysl pro spravedlnost, solidaritu a toleranci. U menšinových etnik rozvíjí kulturní specifika a poznání kultury celé spole nosti. Dotýká se mezilidských vťah ve spole nosti.³⁸

2.3.5 Environmentální výchova (EV)

³⁴ Tamtéž, s. 16.

³⁵ Tamtéž, s. 17.

³⁶ ŠVP Základní škola a Mate ská škola pro t lesn postižené, p. o. Lužická 920/7, 460 01 Liberec, s. 17.

³⁷ Tamtéž, s. 17.

³⁸ Tamtéž, s. 17.

*Environmentální výchova vede jedince k pochopení složitosti vztahů člověka a životního prostředí. Vede k aktivní úasti na ochraně a utváření prostředí, ovlivňuje životní styl a hodnotovou orientaci žáků.*³⁹

2.3.6 Mediální výchova (MeV)

*Mediální výchova nabízí elementární poznatky a dovednosti týkající se mediální komunikace a práce s médii. Mediální výchova má žáka vybavit základní úrovní mediální gramotnosti, schopností analyzovat nabízená sdělení, posoudit jejich vřhodnost a vyhodnotit jejich komunikační záměr.*⁴⁰

III. PRAKTICKÁ ÁST

Praktická ást se dílí do tří sekcí. První ást **Žáci a jejich handicapy** je zaměřena na handicapované žáky, pro které jsou pracovní sešity určeny. Druhá ást **Tvorba pracovních sešitů** pojednává o tom, jak se pracovní sešity vytváří. Zde je uvedena i struktura a výhody pracovních sešitů. Poslední a hlavní ást, nazvaná **Pracovní sešity z dějepisu pro 6. a 7. třídu základní školy a základní školy praktické**, obsahuje jednotlivé pracovní sešity. Ke každému cvičení ve všech pracovních sešitech jsem uvedla komentáře, na co jsou daná cvičení zaměřena.

1. ŽÁCI A JEJICH HANDICAPY

Práce s handicapovanými žáky je náročnější než se žáky zdravými. Příprava na vyučování klade velké nároky na rodiče, žáky, ale zejména na učitele. Každá třída má své specifické potřeby, tudíž od učitele vyžaduje individuální přístup. V základní škole pro tělesně postižené jsou žáci s handicapem jako je autismus, svalová dystrofie, dědičná mozková obrna, specifické poruchy učení, poruchy pozornosti nebo hyperaktivita. Výuku zajišťují speciální pedagogové, kteří mají v tomto oboru

³⁹ Tamtéž, s. 17.

⁴⁰ Tamtéž, s. 17.

potřebné znalosti a praktické zkušenosti. Úkolem učitele je, aby vhodně zvolil pro dané žáky organizační formy i metody učiva. Žáci s těžšími handicapem vyžadují ještě doplňující péči od pedagogických asistentů.

Pro výuku uřezitých handicapovaných žáků jsou nezbytné didaktické a kompenzační pomůcky. Pokud žák tyto pomůcky potřebuje, záleží na diagnostice jeho postižení a doporučení, které určuje, jaké kompenzační pomůcky jsou pro tyto žáky vhodné. Během mé pedagogické praxe na této škole jsem měla možnost blíže poznat, jak pracují žáci, kteří mají zrakové vady s různými lupami, speciální klávesnicí nebo upraveným textem. Žáci mohou mít zpočátku problémy s manipulací s těmito pomůckami, ale všechno je jen otázkou času, než se s těmito podmínkami naučí zacházet.

Práce učitele s těmito žáky je velmi náročná. Nejvhodnější formou využití pro handicapované žáky je individuální přístup učitele, který však není vždy možný. Na ZŠ a MŠ pro tělesně postižené v Liberci je však velkou výhodou, že v případě větší třídy je malý počet žáků, v třídě okolo 5 až 8 žáků ve třídě, což samozřejmě znamená zlehčující učitelůvi výuku. Využití musí dbát na postupné zvykání vyučovacími metodami. Cílem je, aby žáci dokázali soustředit svou pozornost na výuku, tudíž musí být permanentně zaměstnáni. Pokud pozornost žáků klesá, musí učitel změnit činnost, proto zde frontální výuka není zcela vhodná. Žáci potřebují co nejvíce názorných ukázek, a už formou konkrétních ukázek, filmů, diapozitivů a vůbec nejvhodnější formou jsou exkurze. Učitelé si pro výuku připravují takové aktivity jako je pexeso, obrázky, kartičky s pojmy a jiné pomůcky, jelikož nemají vhodné učebnice, které by handicapovaným žákům plně vyhovovaly. Většina žáků má narušenou prostorovou a časovou orientaci, tudíž výklad učitelem s názornými pomůckami je nutností. Pevnější většina žáků dle problémů orientace na mapě, práce s časovou osou, propojování poznatků do souvislostí a zobrazení daných faktů. Na které děti mají poruchu pozornosti, tudíž hry a dramatizace jsou nejvhodnějšími metodami pro výuku, pokud to tedy zdravotní stav žáků umožní.

Pedagogové dbají především na posilování sebevědomí, vzájemnou spolupráci žáků a komunikaci. Mnozí žáci postupují podle individuálních vzdělávacích plánů, které respektují jejich schopnosti a možnosti. Tito žáci pak potřebují látku několikrát zopakovat, jelikož některé terminologie nerozumí, i když je učitel vysvětluje na názorných příkladech. Žáci se specifickými poruchami učení neumí pořídit a často nezvládají doplnit ani daná cvičení v pracovních sešitech, tudíž pro tyto

žáci musí učitel opatřovat využívat speciálních pomůcek, aby se do výuky vůbec mohli zapojit. To vyžaduje bezbřehou trpělivost učitele i pedagogických asistentů a především spolupráci s rodiči, která však v některých případech nefunguje tak, jak by měla.

2. TVORBA PRACOVNÍCH SEŠITŮ

Učebnice vzniká v procesu projektového didaktického systému daného učebního předmětu. V konkrétní podobě vyjadřuje obsah a rozsah učiva, přímě výběr konkrétních faktů a struktura jejich uspořádání odpovídají metodologickým principům. Zároveň má učebnice vztah k vlastnímu výchovně vzdělávacímu procesu, jehož předmět a kvalitu do značné míry předurčuje. Důležitým doplňkem učebnice jsou právě pracovní sešity, které se zejména ve výuce dějepisů notně využívají. V pracovních sešitech musí být učivo uspořádáno tak, aby si žáci spolu se soustavou konkrétních i všeobecných poznatků osvojovali také soustavu intelektuálních schopností a praktických dovedností. Tyto schopnosti a dovednosti je nutné chápat jako nástroje usnadňující osvojování a chápání nových poznatků, ale i jako nástroje umožňující nové poznatky prakticky využívat a aplikovat při řešení nových problémů. Proto je jedním z nejdůležitějších kritérií to, zda pracovní sešity odpovídají učebním plánům a realizaci výchovně vzdělávacích záměrů.⁴¹

⁴¹ APEK, V. *Didaktika dějepisů II*. Praha, SPN 1988, s. 156 – 157.

Uebnice představují pro učitele velmi důležitý didaktický prostředek pro plánování a realizaci výuky. Mnohem častěji využívají učebnice učitelé humanitních předmětů, tedy i dějepisu, než učitelé přírodních předmětů.⁴² U učitelů ve školách pro handicapované žáky využívají ve velké míře ještě další doprovodné materiály, nebo i vlastní texty. Ze své zkušenosti vím, že učitelé dějepisu na ZŠ a MŠ pro tělesně postižené v Liberci využívají učebnice dějepisu jen velice okrajově. Uebnice je pro tyto učitele jen jakýmsi vodítkem a poskytuje učiteli jistý „pocit bezpečí“ ve výběru toho, co vyučovat. U učitelů dějepisu svůj výklad doplňují svými nebo jinými texty, uivořnými způsoby sobě upravují a doplňují ho pro žáky srozumitelnějším.⁴³ Handicapovaní žáci často nejsou schopni vzhledem ke svému postižení porozumět zadání. Pracovní sešity paní učitelky využívají v daleko větší míře než učebnice. Problém je v tom, že pro handicapované žáky nemají vyhovující pracovní sešity. To bylo také jedním z mnoha faktorů, který mě vedl k tvorbě pracovních sešitů z dějepisu pro handicapované žáky. Výběruiva jsem prováděla dle Školního vzdělávacího programu Základní škola a Mateřská škola pro tělesně postižené, p. o. Mojí snahou bylo, aby žáci zadáním porozuměli a byli schopni na otázky odpovědět, tudíž jsem se snažila v co největší možné míře o zjednodušení uiva. Některí žáci mě však překvapili, jelikož úkoly vypracovávali rychle a bezchybně. U handicapovaných žáků velmi záleží na typu postižení, na jejich mentální úrovni a věku. V pracovních sešitech jsem se snažila o co nejvyšší úroveň didaktické interpretace. Mým cílem bylo, aby se žáci z pracovních sešitů něco naučili a byli schopni dané poznatky ve výuce interpretovat, což se mi u některých žáků podařilo. Tyto poznatky jsem získala až zpětně, kdy jsem s handicapovanými žáky základní praktické školy prováděla reflexi. Při mém pozorování jsem zjistila, že většina žáků se teprve učit začíná s interaktivní tabulí, na druhou stranu si myslím, že tato didaktická pomůcka může handicapovaným žákům pomoci usnadnit výuku. V dnešní době je výklad doplňován mnoha audiovizuálními i mediálními pomůckami, se kterými se učitelé pracovat a začínají, což je pro handicapované žáky v budoucím životě nezbytné.

Z konkrétního uiva jsem volila jen ty nejzákladnější informace, které by měl každý žák znát a měl by se také orientovat v letopočtech, což dělalo určitým žákům potíže. Mým cílem tedy nebylo vtěsnat do pracovních sešitů co nejvíce poznatků a cvičení, ale snažila jsem se zde o přehledové uivo, kde žáci získají základní přehled

⁴² Tamtéž, s. 158.

⁴³ PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha, Portál 2009, s. 295.

o českých i světových dějinách a aby toto uivo sloužilo skutečnému využití k dalšímu vzdělávání a rozvoji žáků.⁴⁴ Samotné uivo je prezentováno tak, aby ho mohla zvládnout většina žáků příslušného ročníku, ale vzhledem k různým typům postižení žáků to není vždy možné. Každý ročník je totiž velmi individuální, což se týká i handicapu. Na které ročníky jsou schopné dané uivo zvládnout, ve většině případů tomu tak bohužel není.

2.1 Struktura pracovních sešitů

Konkrétní struktura mých pracovních sešitů je situována podle příslušného školního vzdělávacího programu. Každý pracovní sešit obsahuje úvodní stránku, obsah, jednotlivá cvičení a závěrečné opakování. Pracovní sešity pro 7. třídy mají v úvodu i opakovací cvičení z učiva předchozího ročníku. Jednotlivé kapitoly jsou rozděleny do tematických celků, které zahrnují příslušné uivo. Každý tematický celek má svoje cvičení k hodině, cvičení motivací i opakovací. Jednotlivá cvičení v pracovních sešitech jsou většinou koncipována tak, aby žák něco doplnil, spojil, zakroužkoval, vybral, nakreslil, označil, apod. Mým úmyslem bylo, aby žáci nevypisovali sáhodlouhé odpovědi, což je někdy pro žáky s DMO problém, ale aby se naučili zacházet s různými nástroji, které Smart Board nabízí. V některých úkolech je třeba, aby žák napsal správnou odpověď, ve většině cvičení však žák má jen využít abecedu a tím pádem nemusí složitě vypisovat odpovědi. V pracovních sešitech jsem se snažila o vyhovující velikost písma, srozumitelnost zadání, barevnost a dostatek ilustrací v jednotlivých cvičeních, které slouží i jako nápověda.

Mým záměrem bylo, aby tyto pracovní sešity sloužily k zopakování učiva, tudíž by bylo vhodné, aby daným cvičením předcházela výklad učitele. Pracovní sešity slouží také k rozvoji klíčových kompetencí, tedy zejména jazykových kompetencí.

2.2 Výhody pracovních sešitů

Výhody těchto pracovních sešitů vidím zejména ve snadné dostupnosti pro všechny žáky, jelikož program Smart Board Notebook v ZŠ a MŠ pro tělesně postižené mají, ale samotná interaktivní tabule této škole stále ještě chybí. Pro všechny žáky ve třídě je však dostatek počítačů, tudíž každý má možnost pracovat

⁴⁴ PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy vzdělávacího média*. Brno, Paido 1998, s. 123.

individuálně. Z finančního hlediska je to poáte ní investice pro školu, pak už však žáci mají přístup k tomuto programu zdarma a práce s tímto programem je baví. Žáci, kteří mají problémy s jemnou motorikou rukou nebo potřebují jiné kompenzační pomůcky, dokáží s tímto programem pracovat, pokud tedy nemají jiná závažná fyzická postižení. Uitelé na této škole mi při mém průzkumu byli velmi nápomocní a ochotni se mnou spolupracovali, za což jsem jim velmi vděčná. Překvapilo mě i to, že uitelé se teprve také učí zacházet s tímto programem, ovšem práci s ním vítají, což je pro handicapované žáky přínosné a užitečné a také uitelé tento program usnadňuje výuku. Záleží však už na iniciativě a kreativitě uitelů, jak tento program pro svoji výuku využijí.

Přes veškeré mé úsilí, kdy jsem se snažila dané učivo co nejvíce zjednodušit, zkrátit, zpřehlednit a udelat ho zajímavějším jsem se setkala s tím, že někteří žáci nebyli schopni s mými pracovními sešity pracovat. Většinou to byli žáci ze základní školy praktické, kteří neporozuměli textu již v zadání, nebo pro ně bylo zadání náročné na pochopení. Školní vzdělávací program by se tedy měl vytvářet každý rok a měl by zde být zohledněn zdravotní stav žáků i jejich mentální úroveň.

3. PRACOVNÍ SEŠITY Z DĚJEPISU PRO 6. A 7. TŘÍDU ZÁKLADNÍ ŠKOLY A ZÁKLADNÍ ŠKOLY PRAKTICKÉ

3.1 Pracovní sešit z dějepisů pro 6. třídu základní školy

3.2 Pracovní sešit z dějepisů pro 7. třídu základní školy

3.3 Pracovní sešit z dějepisů pro 6. třídu základní školy praktické

3.4 Pracovní sešit z dějepisů pro 7. třídu základní školy praktické

IV. ZÁVĚR

Cílem diplomové práce byla obsahová analýza programu Smart Board a komparace RVP ZV a ŠVP pro žáky s handicapem a následná tvorba pracovních sešitů z dějepisu pro tyto žáky. Mojí prvotní inspirací k tvorbě pracovních sešitů byla moje pedagogická praxe na této škole. Žáci zde nemají vyhovující pracovní sešity pro výuku dějepisu, jejich obsah je pro ně většinou příliš náročný. Mojí snahou bylo vytvořit handicapovaným žákům vyhovující učební pomůcku.

Teoretický popis metodiky práce s postiženými žáky a jejich školní vzdělávací program byl popsán v první části diplomové práce.

Ve druhé části diplomové práce jsou uvedeny pracovní sešity z dějepisu pro žáky s handicapem vytvořené podle ŠVP Základní školy a Mateřské školy pro tělesně postižené. Svojí diplomovou práci jsem popsala následující tematické celky: Lovci v džunglích, Poátky lidské společnosti, Nejstarší civilizace, Kolony evropské kultury, Křesťanství a středověká Evropa, Objevy a dobývání, Poátky nové doby, Modernizace společnosti a Moderní doba. V pracovních sešitech jsem z těchto tematických celků podala pouze pohledové úvodní stránky i obecných dějin, aby

látku zvládla většina žáků. Snažila jsem se i o rozvoj klíčových kompetencí a to zejména o kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, komunikativní kompetence, kompetence sociální a personální, kompetence občanské i kompetence pracovní. Kompetence k učení žák rozvíjí tím, že získává nové informace, jejich propojením a následně je využívá v praktickém životě. Charakteristikou státních svátků. Ve cvičeních žák zmiňuje 5. a 6. května a vysvětluje, čím jsou tyto státní svátky významné. Kompetence k řešení problémů rozvíjí žák tím, že samostatně řeší problémy a volí jejich vhodné způsob řešení například prací s textem na téma Zámorské objevy. Zde žák přečte text s porozuměním a do tohoto textu doplní vhodná slova, uvedená v nabídce. Komunikativní kompetence žák rozvíjí vyjadřováním svého názoru a jeho následnou obhajobou. Ve cvičení žák tím dává dané pojmy buď do pravku nebo starouku a poté slovně uvádí význam konkrétních pojmů. Kompetence sociální a personální žák rozvíjí tím, že se podílí na utváření příjemné atmosféry a poskytne vzájemnou pomoc svým spolužákům při práci s pracovními sešity. Žáci si v tísňou pomáhají s výběrem vhodného nástroje k napsání odpovědi. Kompetence občanské žák rozvíjí oceňováním našich tradic i historickým dědictvím tím, že ve cvičení objasňuje počátky našeho státu, charakterizuje postavu Praotce Čecha a argumentuje, které místo by vybral pro založení státu on sám.. Kompetence pracovní žák rozvíjí samostatným vypracováváním pracovních sešitů a prací s programem Smart Notebook, kde využívá dané nástroje pro psaní správných odpovědí.

Následnou reflexí bylo ověřeno, že pracovní sešity z dějepisu v tísňu žáků vyhovují jak z hlediska manipulace s nimi, tak jejich strukturou a obtížností. S náročností zadání mělo problémy jen pár žáků ze základní školy praktické, kdy žáci nebyli schopni vypracovat dané úkoly. Celkově jsem ale z mého průzkumu měla obrovskou radost a myslím, že jsem handicapovaným žákům vytvořila vhodnější pracovní sešity než ty, které používali dříve. Hlavní potíží těchto sešitů spočívala v tom, že zadání úkolů jsou často obtížná a neodpovídají ŠVP. Ze stávajících pracovních sešitů jsem však občas našla inspiraci ohledně typu cvičení.

Součástí diplomové práce je školní vzdělávací program této školy pro porovnání obsahu ŠVP a mých pracovních sešitů.

V budoucnosti bych moje pracovní sešity ještě více rozšířila o další historické zajímavosti, o audio záznamy a zařadila bych zde více mediálních ukázek.

Přínosem práce je vytvoření vhodných pracovních sešitů z dějepisu pro žáky ZŠ a MŠ pro tělesně postižené v Liberci a jejich využití ve výchovně vzdělávacím procesu.

V. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

A. Prameny

ŠVP Základní škola a Mateřská škola pro tělesně postižené, p. o. Lužická 920/7, 460 01 Liberec.

B. Literatura

APEK, V. a kol. *Didaktika dějepisu II*. 1. vyd. Praha, SPN 1998.

MÜLLER, O. *Dějepis, 1. díl, učebnice pro 2. stupeň ZŠ praktické. Pojetí lidské společnosti. Nejstarší civilizace – starověk*. 1. vyd. Praha, Parta 2008, ISBN 9788073201128.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 4. vyd. Praha, Portál 2009, ISBN 978-80-7367-503-5.

PRCHA, J. *Uebnice: Teorie a analýzy eduka ního média*. Brno, Paido 1998, ISBN 80-85931-49-4.

SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. 1. vyd. Praha, Grada 2007, ISBN 80-85866-33-1.

SOLFRONK, J. *Organiza ní formy vyu ování*. 1. vyd. Praha, SPN 1991, ISBN 80-7066-334-0.

VÁLKOVÁ, V. *D jepis pro 6. ro ník základní školy. Prav k a starov k*. 1. vyd. Praha, SPN 2006, ISBN 80-7235-337-3.

VÁLKOVÁ, V. *D jepis pro 7. ro ník základní školy. St edov k a raný novov k*. 1. vyd. Praha, SPN 2007, ISBN 978-80-7235-373-6.

C. Internetové zdroje

Obrázek . 1

Wwww.dejinyaveda.estranky.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. D jiny prav ku. Dostupné z WWW: <<http://www.dejinyaveda.estranky.cz/clanky/dejiny-pravek.html>>.

Obrázek . 2

Wwww.siadesign.cz [online]. 2008 [cit. 2010-02-19]. Kulturní stavby. Dostupné z WWW: <<http://www.siadesign.cz/cs/projekty/dle-typologie/kulturni-stavby/knihovna-liberec.html>>.

Obrázek . 3

Wwww.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Severo eské muzeum v Liberci. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Severo%C4%8Desk%C3%A9_muzeum_v_Liberci>.

Obrázek . 4

Wwww.soalitomerice.cz [online]. 2009 [cit. 2010-02-19]. Státní okresní archiv Liberec. Dostupné z WWW: <<http://www.soalitomerice.cz/sokalib.htm>>.

Obrázek . 5

Wwww.infolbc.cz [online]. 2009 [cit. 2010-02-19]. Oblastní galerie. Dostupné z WWW: <<http://www.infolbc.cz/cz/liberec/kz1.html#galerie>>.

Obrázek . 6

Wwww.nepomuk.cz [online]. 2009 [cit. 2010-02-19]. M stská knihovna. Dostupné z WWW: <http://www.google.cz/imgres?imgurl=http://old.nepomuk.cz/mestsky_urad/mestska_kniho>.

vna/knihovna_interier_01.jpg&imgrefurl=http://old.nepomuk.cz/mestsky_urad/knihovna.htm
&h=600&w=800&sz=100&tbnid=M1rjU74VLM5D0M:&tbnh=107&tbnw=143&prev=/images
%3Fq%3Dknihovna&hl=cs&usg=__7epKDgHmIkJYGt8z_MY9FqpTfCM=&sa=X&ei=57VBTJiF
JMa6ONb8kZYN&ved=0CFEQ9QEwDA>.

Obrázek . 7

Www.muzeumlb.rajce.idnes.cz [online]. 2005-2009 [cit. 2010-02-19]. Muzejní noc. Dostupné z WWW: <http://muzeumlb.rajce.idnes.cz/Muzejni_noc_5.6.2010/#IGP0653.jpg>.

Obrázek . 8

Www.nacr.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Pr vodce pro ve ejnost a badatele. Dostupné z WWW: <<http://www.nacr.cz/image/badachod-full.jpg>>.

Obrázek . 9

Www.mestokladno.cz [online]. 2008 [cit. 2010-07-17]. Zámecká galerie. Dostupné z WWW: <http://www.mestokladno.cz/html/images/dynamicke/zam_galerie_big.jpg>.

Obrázek . 10

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Homo habilis. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Homo_habilis>.

Obrázek . 11

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Homo erectus. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Homo_erectus>.

Obrázek . 12

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Pšení ná mouka. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Wheatflour_rw.jpg>.

Obrázek . 13

Www.pohanstvi.net [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Oppida. Dostupné z WWW: <<http://www.pohanstvi.net/inde.php?menu=keltioppida>>.

Obrázek . 14

Www.gamepark.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Prastaré záhady. Dostupné z WWW: <http://www.gamepark.cz/prastare_zahady_263376.htm>.

Obrázek . 15

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. V stonická venuše. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C4%9Bstonick%C3%A1_venu%C5%A1e>.

Obrázek . 16

Www.naturalstones.cz [online]. 2005 [cit. 2010-02-19]. Sošky zvířat. Dostupné z WWW: <<http://www.naturalstones.cz/sosky-zvirat/>>.

Obrázek . 17

Www.historical.cz [online]. 2009 [cit. 2010-02-19]. Římská bronzová spona. Dostupné z WWW: <<http://www.historical.cz/spony-ozdoby-broze/rimska-bronzova-spona-vzacne-tvarovana-stari-1900-let.html>>.

Obrázek . 18

Www.celemvzad.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Kutnohorské sloupky. Dostupné z WWW: <<http://www.celemvzad.cz/clanek/kutnohorske-sloupky-2/?cislo=12>>.

Obrázek . 19

Www.starovekyegypt.net [online]. 2005-2010 [cit. 2010-02-19]. Tkalci. Dostupné z WWW: <<http://www.starovekyegypt.net/zivot/remesla/tkalci.php%3E>>.

Obrázek . 20

Www.klic.cz [online]. 2001 [cit. 2010-02-19]. Remesla. Dostupné z WWW: <<http://www.klic.cz/remesla/>>.

Obrázek . 21

Www.jcsoft.cz [online]. 2003 [cit. 2010-02-19]. Wulf. Dostupné z WWW: <<http://www.jcsoft.cz/wulf/akce/beltine/2003/beltine2003.html>>.

Obrázek . 22

Www.pravoslav.gts.cz [online]. 2008 [cit. 2010-02-22]. Kalendář. Dostupné z WWW: <<http://www.pravoslav.gts.cz/kalendar/zikkurat>>.

Obrázek . 23

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-22]. Babylonská věž. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Babylonsk%C3%A1_v%C4%9B%C5%BE>.

Obrázek . 24

Www.pravoslav.gts.cz [online]. 2008 [cit. 2010-02-22]. Kalendář. Dostupné z WWW: <<http://www.pravoslav.gts.cz/kalendar/zikkurat>>.

Obrázek . 25

Www.sedmdivu.kvalitne.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Feid v Zeus v Olympii. Dostupné z WWW: <<http://www.sedmdivu.kvalitne.cz/zeus.htm>>.

Obrázek . 26

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-22]. Sedm divů světa. Dostupné z WWW: *Www.gymfry.cz* [online]. 2010 [cit. 2010-02-22]. Maják. Dostupné z WWW: <<http://www.gymfry.cz/~sommer/majak.htm>>.

Obrázek . 27

Www.divysveta.webzdarma.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Rhodský kolos. Dostupné z WWW: <<http://divysveta.webzdarma.cz/rhodos.html>>.

Obrázek . 28

Www.antika.avonet.cz [online]. 2004 [cit. 2010-02-19]. Artemidin chrám v Efesu. Dostupné z WWW: <<http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1839>>.

Obrázek . 29

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-28]. Mauzoleum v Halikarnassu. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Mausoleum_of_Halicarnassus.jpg>.

Obrázek . 30

Http://peac-acle.blog.cz/ [online]. 2007 [cit. 2010-07-21]. Visuté zahrady Semiramidiny. Dostupné z WWW: <<http://peac-acle.blog.cz/0803/visute-zahrady-semiramidiny>>.

Obrázek . 31

Www.starovekyegypt.net [online]. 2005-2010 [cit. 2010-02-19]. Hieroglyfy. Dostupné z WWW: <<http://www.starovekyegypt.net/pismo/hieroglyfy.php>>.

Obrázek . 32

Tamtéž.

Obrázek . 33

Tamtéž.

Obrázek . 34

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-05]. Jean-François Champollion. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jean-Fran%C3%A7ois_Champollion>.

Obrázek . 35

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-05]. Rosettská deska. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Rosetta_Stone_BW.jpeg>.

Obrázek . 36

Www.i-puzzle.cz [online]. 2008 [cit. 2010-02-19]. Papyrus. Dostupné z WWW: <http://www.i-puzzle.cz/index.php?controller=product&product_id=2376>.

Obrázek . 37

Http://www.1jardin2plantes.info [online]. 2004-2010 [cit. 2010-04-21]. Papyrus. Dostupné z WWW: <<http://www.1jardin2plantes.info/fiches/559/papyrus.php>>.

Obrázek . 38

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-05]. Oáza. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/O%C3%A1za>>.

Obrázek . 39

Http://egypt-pamatky.chytrak.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-05]. Posmrtný život. Dostupné z WWW: <http://egypt-pamatky.chytrak.cz/posmrtny_zivot.htm>.

Obrázek . 40

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-05]. Ganéša. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Gan%C3%A9%C5%A1a>>.

Obrázek . 41

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-08]. Brahmá. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Brahm%C3%A1>>.

Obrázek . 42

Www.namaste.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-08]. Soška Lakšmí a Višnu. Dostupné z WWW: <<http://www.namaste.cz/soska-laxminarayanlaxmi-a-visnu-bila-5cm-4960-prodej>>.

Obrázek . 43

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Šiva. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0iva>>.

Obrázek . 44

Ww.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-08]. Lhasa. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Lhasa>>.

Obrázek . 45

Www.factbook.org [online]. 2010 [cit. 2010-03-10]. Buddha. Dostupné z WWW: <http://www.factbook.org/wikipedia/en/b/bu/buddha_1.html>.

Obrázek . 46

Www.lode.cz [online]. 2008 [cit. 2010-03-10]. Kormidlo. Dostupné z WWW: <<http://www.lode.cz/vystava/stehlik/kormidlo.jpg>>.

Obrázek . 47

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-11]. Bourec morušový. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Bourec_moru%C5%A1ov%C3%BD>.

Obrázek . 48

Www.colosus.cz [online]. 2007 [cit. 2010-03-11]. Puška Winchester. Dostupné z WWW: <<http://www.colosus.cz/repliky-zbrani/replika-pusky-quot-winchester-quot-usa-model-1892-kovbojska-verze/>>.

Obrázek . 49

Www.myrisdarky.cz [online]. 2007 [cit. 2010-03-11]. Prachovnice-roh. Dostupné z WWW: <<http://www.myrisdarky.cz/prachovnice---roh-detail-zbozi-615.html>>.

Obrázek . 50

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-11]. Velká ínská ze . Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:GreatWall_2004_Summer_4.jpg>.

Obrázek . 51

Www.kosatka.cz [online]. 2007 [cit. 2010-03-14]. Atlantik servis. Dostupné z WWW: <<http://www.kosatka.cz/>>.

Obrázek . 52

Http://pardubicky.denik.cz [online]. 2005 [cit. 2010-03-15]. Pardubický deník. Dostupné z WWW: <<http://pardubicky.denik.cz/zlociny-a-soudy/po-poklopu-kanalu-ukradli-i-znacku-ktera-na-diru-u.html>>.

Obrázek . 53

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-15]. Koupelna. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Koupelna>>.

Obrázek . 54

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-15]. Lesní cesta. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Lesn%C3%AD_cesta>.

Obrázek . 55

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-15]. Olympijská vlajka. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Olympijsk%C3%A9_kruhy>

Obrázek . 56

Www.wikipedia.cz [online]. 2009 [cit. 2010-03-18]. ímské divadlo v Orange. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%ADmsk%C3%A9_divadlo_v_Orange>.

Obrázek . 57

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-19]. Koloseum. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Koloseum>>.

Obrázek . 58

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-23]. Afrodita. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Afrodita>>.

Obrázek . 59

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-23]. Áres. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%81res>>.

Obrázek . 60

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-15]. Hippokratés. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Hippokrates>>.

Obrázek . 61

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-23]. Kyklop. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kyklop>>.

Obrázek . 62

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-23]. Sókratés. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Sokrates>>.

Obrázek . 63

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-23]. Gladiátor. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Gladi%C3%A1tor>>.

Obrázek . 64

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-23]. Koloseum. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Koloseum>>.

Obrázek . 65

Www.andaria.net [online]. 2002-2010 [cit. 2010-03-23]. Povolání. Dostupné z WWW: <<http://www.andaria.net/index.php?link=povolani>>.

Obrázek . 66

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-23]. Mozaika. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Mozaika>>.

Obrázek . 67

Http://zstrebivlice.blog.cz [online]. 2005-2010 [cit. 2010-03-23]. Byzantská íše. Dostupné z WWW: <<http://zstrebivlice.blog.cz/0601/referat-byzantska-rise>>.

Obrázek . 68

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-27]. Konstantinopol. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Konstantinopole>>.

Obrázek . 69

Www.p-numismatika.cz [online]. 2005-2009 [cit. 2010-03-28]. Franská říše. Dostupné z WWW: <http://www.p-numismatika.cz/index.php?get=vyvoj_nemecko>.

Obrázek . 70

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-29]. Dagobert I. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Dagobert_I.>.

Obrázek . 71

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-29]. Karel Veliký. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_I._Velik%C3%BD>.

Obrázek . 72

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-29]. Pipin III. Krátký. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pipin_III._Kr%C3%A1tk%C3%BD>.

Obrázek . 73

Www.artvertising.com [online]. 2010 [cit. 2010-03-29]. Arab. Dostupné z WWW: <<http://www.artvertising.com/Faces%20Web%20Pgs/arab.html>>.

Obrázek . 74

Http://mny.ca/muslim-delta.html [online]. 1999 [cit. 2010-03-29]. Muslim Delta. Dostupné z WWW: <<http://mny.ca/muslim-delta.html>>.

Obrázek . 75

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-29]. Lázeň. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/L%C3%A1ze%C5%88>>.

Obrázek . 76

Http://lukac.blog.denik.cz [online]. 2005 [cit. 2010-03-29]. Nelidské lékařství. Dostupné z WWW: <<http://lukac.blog.denik.cz/c/90681/Nelidske-lekarstvi.html>>.

Obrázek . 77

Www.nepomuk.cz [online]. 2009 [cit. 2010-02-19]. Městská knihovna. Dostupné z WWW: <http://www.google.cz/imgres?imgurl=http://old.nepomuk.cz/mestsky_urad/mestska_knihovna/knihovna_interier_01.jpg&imgrefurl=http://old.nepomuk.cz/mestsky_urad/knihovna.htm&h=600&w=800&sz=100&tbnid=M1rjU74VLM5D0M:&tbnh=107&tbnw=143&prev=/images>

%3Fq%3Dknihovna&hl=cs&usg=__7epKDgHmIkJYGt8z_MY9FqpTfCM=&sa=X&ei=57VBTJiFJMa6ONb8kZYN&ved=0CFEQ9QEwDA>.

Obrázek . 78

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-03-29]. Škola. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0kola>>.

Obrázek . 79

Http://zpravy.idnes.cz [online]. 1999-2010 [cit. 2010-03-15]. Zprávy. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/nemecky-soud-ztrestal-vrazdu-pro-cest-dozivotim-fbp-zahranicni.asp?c=A071011_193003_zahranicni_mad>.

Obrázek . 80

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-05]. K ížové výpravy. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/K%C5%99%C3%AD%C5%BEov%C3%A9_v%C3%BDpravy>.

Obrázek . 81

Tamtéž.

Obrázek . 82

Tamtéž.

Obrázek . 83

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-05]. Cyril a Metod j. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Cyril_a_Metod%C4%9Bj>.

Obrázek . 84

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-05]. Hradišt . Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Hradi%C5%A1t%C4%9B>>.

Obrázek . 85

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-05]. B etislav I. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/B%C5%99etislav_I.>

Obrázek . 86

Www.ceskatelevize.cz [online]. 1996-2005 [cit. 2010-04-05]. Největší české. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/dokumenty_osobnosti_71>.

Obrázek . 87

Www.ceskatelevize.cz [online]. 1996-2010 [cit. 2010-04-05]. Praotec české. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/program/208552116230008-dejiny-udatneho-ceskeho-naroda-praotec-cek.html>>.

Obrázek . 88

Www.stromyazivot.cz [online]. 2007 [cit. 2010-04-05]. Wallpapers-Tapety. Dostupné z WWW: <http://www.stromyazivot.cz/web-album/zdenka_prokopova_album_1/slides/Paseky.html>.

Obrázek . 89

Www.rozhlas.cz [online]. 2000-2010 [cit. 2010-04-05]. Bořivoj I. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/_obrazek/00476711.jpeg>.

Obrázek . 90

Www.ceskatelevize.cz [online]. 1996-2005 [cit. 2010-04-05]. Největší české. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/dokumenty_osobnosti_11>.

Obrázek . 91

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-05]. Boleslav I. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Boleslav_I.>

Obrázek . 92

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-05]. Boleslav II. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Boleslav_II.>

Obrázek . 93

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Katedrála svatého Víta, Václava a Vojtěcha. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katedra_svat%C3%A1ho_V%C3%A1clava_a_Vojt%C4%9Bcha>.

Obrázek . 94

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Rotunda svaté Kateřiny. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rotunda_sv._Kate%C5%99iny>.

Obrázek . 95

Www.wikipedia.cz [online]. 2009 [cit. 2010-04-18]. Liberecká radnice. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Libereck%C3%A1_radnice>.

Obrázek . 96

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Zámek Hluboká. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1mek_Hlubok%C3%A1>.

Obrázek . 97

Www.hrady.cz [online]. 1995-2010 [cit. 2010-07-17]. Kostel sv. Jana Křtitele. Dostupné z WWW: <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=8201>>.

Obrázek . 98

Www.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-10]. Hrad Sovinec. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/hrad-sovinec/>>.

Obrázek . 99

Www.wikipedia.cz [online]. 2008 [cit. 2010-04-10]. Kašna. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Ka%C5%A1na>>.

Obrázek . 100

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Nymburk. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Nymburk>>.

Obrázek . 101

Www.desperado.cz [online]. 2007 [cit. 2010-04-10]. Carcassonne. Dostupné z WWW: <<http://www.desperado.cz/view.php?cisloclanku=2005103101>>.

Obrázek . 102

Www.wikipedia.cz [online]. 2008 [cit. 2010-04-10]. Kašna. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Ka%C5%A1na>>.

Obrázek . 103

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Nymburk. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Nymburk>>.

Obrázek . 104

Www.desperado.cz [online]. 2007 [cit. 2010-04-10]. Carcassonne. Dostupné z WWW: <<http://www.desperado.cz/view.php?cisloclanku=2005103101>>.

Obrázek . 105

Www.klic.cz [online]. 2001 [cit. 2010-02-19]. emesla. Dostupné z WWW: <<http://www.klic.cz/remesla/>>.

Obrázek . 106

Www.predskolaci.cz [online]. 2007-2010 [cit. 2010-04-10]. Povolání. Dostupné z WWW: <<http://www.predskolaci.cz/?p=6310>>.

Obrázek . 107

Www.artbohemia.cz [online]. 2005-2010 [cit. 2010-04-10]. Peka . Dostupné z WWW: <<http://www.artbohemia.cz/16394-pekar>>.

Obrázek . 108

Http://czechpainter.czweb.org [online]. 2002-2007 [cit. 2010-04-10]. Obrazová galerie. Dostupné z WWW: <<http://czechpainter.czweb.org/>>.

Obrázek . 109

Www.chomat.net [online]. 2002-2010 [cit. 2010-04-10]. Dob ichovický historický jarmark. Dostupné z WWW: <<http://www.chomat.net/fotografie/0604-jarmark/>>.

Obrázek . 110

Www.skluzavky.cz [online]. 2007-2010 [cit. 2010-04-10]. Horolezecký provaz. Dostupné z WWW: <<http://www.skluzavky.cz/product/doplnek-k-hracim-sestavam-horolezecky-provaz.html?se=1>>.

Obrázek . 111

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. P emysl Otakar I. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99emysl_Otakar_I. >.

Obrázek . 112

Www.ceskatelevize.cz [online]. 1996-2005 [cit. 2010-04-10]. Největší české. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/dokumenty_osobnosti_16#16>.

Obrázek . 113

Www.ceskatelevize.cz [online]. 1996-2005 [cit. 2010-04-10]. Největší české. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/dokumenty_osobnosti_17#17>.

Obrázek . 114

Http://tiscali.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Záhady českých dějin. Dostupné z WWW: <http://tiscali.cz/mult/mult_center_v04010.686927.html>.

Obrázek . 115

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Anežka česká. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ane%C5%Beka_%C4%8Cesk%C3%A1>.

Obrázek . 116

Www.orthodoxia.cz [online]. 2005 [cit. 2010-04-10]. Svatý Prokop. Dostupné z WWW: <<http://www.orthodoxia.cz/svati/prokop.htm>>.

Obrázek . 117

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Jan Nepomucký. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Svat%C3%BD_Jan_Nepomuck%C3%BD>.

Obrázek . 118

Www.panovnici.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Jan Lucemburský. Dostupné z WWW: <<http://www.panovnici.cz/jan-lucembursky>>.

Obrázek . 119

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Karlštejn. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Karl%C5%A1tejn>>.

Obrázek . 120

Www.prazsky.cz [online]. 2008 [cit. 2010-04-15]. Karl v mostě. Dostupné z WWW: <<http://www.prazsky.cz/most/>>.

Obrázek . 121

Www.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-15]. Hrad Kost. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/hrad-kost/>>.

Obrázek . 122

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-15]. Bezd z. Dostupné z WWW: <[http://cs.wikipedia.org/wiki/Bezd%C4%9Bz_\(hrad\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Bezd%C4%9Bz_(hrad))>.

Obrázek . 123

Www.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-15]. Zámek Hluboká nad Vltavou. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/zamek-hluboka-nad-vltavou/>>.

Obrázek . 124

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-15]. Rotunda svaté Kateřiny. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rotunda_sv._Kate%C5%99iny>.

Obrázek . 125

Www.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-15]. Hrad Kost. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/hrad-kost/>>.

Obrázek . 126

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Karlštejn. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Karl%C5%A1tejn>>.

Obrázek . 127

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Katedrála svatého Víta, Václava a Vojtěcha. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katedra_svat%C3%A1ho_V%C3%ADta,_V%C3%A1clava_a_Vojt%C4%9Bcha>.

Obrázek . 128

Www.novinky.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-15]. Korunová ní klenoty. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/hledej?w=korunova%C4%8Dn%C3%AD+klenoty>>.

Obrázek . 129

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Karlštejn. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Karl%C5%A1tejn>>.

Obrázek . 130

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-15]. Blanka Z Valois. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Blanka_z_Valois>.

Obrázek . 131

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-15]. Jana z Arku. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jana_z_Arku>.

Obrázek . 132

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Jan Žižka. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_%C5%BDi%C5%BEka>.

Obrázek . 133

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Husitství. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Husita>>.

Obrázek . 134

Www.husitstvi.cz [online]. 1998-2010 [cit. 2010-04-18]. Kostelec nad černými lesy. Dostupné z WWW: <<http://www.husitstvi.cz/g118.php>>.

Obrázek . 135

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Jan Hus. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Hus>.

Obrázek . 136

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Jiří z Podbrad. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_z_Pod%C4%9Bbrad>.

Obrázek . 137

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Ludvík Jagellonský. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ludv%C3%ADk_Jagellonsk%C3%BD>.

Obrázek . 138

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Betlémská kaple. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Betl%C3%A9msk%C3%A1_kaple>.

Obrázek . 139

Www.zamky-hrady.cz [online]. 2000 [cit. 2010-04-18]. Zámek Sychrov. Dostupné z WWW: <<http://www.zamky-hrady.cz/1/sychrov.htm>>.

Obrázek . 140

Www.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-15]. Hrad Kost. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/hrad-kost/>>.

Obrázek . 141

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Sgrafito. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Sgrafita>>.

Obrázek . 142

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Kamenný most v Pisku. Dostupné z WWW: <[http://cs.wikipedia.org/wiki/Kamenn%C3%BD_most_\(P%C3%ADsek\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Kamenn%C3%BD_most_(P%C3%ADsek))>.

Obrázek . 143

Http://mujblogg.txt.cz [online]. 2008 [cit. 2010-04-18]. Mix zahradních doplňků. Dostupné z WWW: <<http://mujblogg.txt.cz/clanky/15588/mix-zahradnich-doplnku-a-vejiru-emo-sklenicek-d/>>.

Obrázek . 144

Www.krby-bpd.cz [online]. 2007 [cit. 2010-04-18]. Kamná stěna. Dostupné z WWW: <<http://www.krby-bpd.cz/gallery05.php>>.

Obrázek . 145

Www.orbion.cz [online]. 2004 [cit. 2010-04-18]. Budapešť. Dostupné z WWW: <<http://madarsko.orbion.cz/fotogalerie/budapest-2009-12066/>>.

Obrázek . 146

Www.pf.jcu.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Velké arkády. Dostupné z WWW: <<http://www.pf.jcu.cz/others/okoli/hrazam/jhradec3.htm>>.

Obrázek . 147

Www.darky-dekorace.cz [online]. 2005-2008 [cit. 2010-04-18]. Balustráda. Dostupné z WWW: <http://www.darkydekorace.cz/index.php?pyl=7f6e657f8eda6eba563e2b4a501d3ec4&_=vyhledavani&hledat_text=balustr%Eda>.

Obrázek . 148

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. český Krumlov. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%BD_Krumlov>.

Obrázek . 149

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-15]. Rotunda svaté Kateřiny. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rotunda_sv._Kate%C5%99iny>.

Obrázek . 150

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Letohrádek královny Anny. Dostupné z WWW:

< http://cs.wikipedia.org/wiki/Letohr%C3%A1dek_kr%C3%A1lovny_Anny>.

Obrázek . 151

Www.wikipedia.cz [online]. 2009 [cit. 2010-04-18]. Liberecká radnice. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Libereck%C3%A1_radnice>.

Obrázek . 152

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Hvězda (letohrádek). Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Letohr%C3%A1dek_Hv%C4%9Bzda>.

Obrázek . 153

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Katedrála svatého Víta, Václava a Vojtěcha. Dostupné

z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katedr%C3%A1la_svat%C3%A9ho_V%C3%ADta,_V%C3%A1clava_a_Vojt%C4%9Bcha>.

Obrázek . 154

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Telč. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Tel%C4%8D>>.

Obrázek . 155

Www.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-18]. Zámek Litomyšl. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/zamek-litomysl/>>.

Obrázek . 156

Www.turistika.cz [online]. 2007-2009 [cit. 2010-04-18]. Moravská gobelínová manufaktura. Dostupné z WWW: <<http://www.turistika.cz/foto-video/114210/moravska-gobelinova-manufaktura.html>>.

Obrázek . 157

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Martin Luther. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther>.

Obrázek . 158

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Jan Kalvin. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Kalv%C3%ADn>.

Obrázek . 159

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-20]. Rudolf II. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rudolf_II.>

Obrázek . 160

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-20]. Albrecht z Valdštejna. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Albrecht_z_Vald%C5%A1tejna>.

Obrázek . 161

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-20]. Starom stská exekuce. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Starom%C4%9Bstsk%C3%A1_exekuce>.

Obrázek . 162

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-20]. Jan Amos Komenský. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Komensk%C3%BD>.

Obrázek . 163

Www.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-10]. Hrad Sovinec. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/hrad-sovinec/>>.

Obrázek . 164

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-20]. Chrám svaté Barbory. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katedr%C3%A1la_sv._Barbory>.

Obrázek . 165

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Tel . Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Tel%C4%8D>>.

Obrázek . 166

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-15]. Rotunda svaté Kateřiny. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rotunda_sv._Kate%C5%99iny>.

Obrázek . 167

Www.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-15]. Hrad Kost. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/hrad-kost/>>.

Obrázek . 168

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Katedrála svatého Víta, Václava a Vojtěcha. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katedr%C3%A1la_svat%C3%A9ho_V%C3%ADta,_V%C3%A1clava_a_Vojt%C4%9Bcha>.

Obrázek . 169

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Martin Luther. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther>.

Obrázek . 170

Www.dejinyaveda.estranky.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Dějiny práva. Dostupné z WWW: <<http://www.dejinyaveda.estranky.cz/clanky/dejiny-pravek.html>>.

Obrázek . 171

Tamtéž.

Obrázek . 172

Www.atapuerca.tv [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Raúl Martín. Dostupné z WWW: <<http://www.atapuerca.tv/imagenes/rmartin>>.

Obrázek . 173

Tamtéž.

Obrázek . 174

Www.dejinyaveda.estranky.cz [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Dějiny pravěku. Dostupné z WWW: <<http://www.dejinyaveda.estranky.cz/clanky/dejiny-pravek.html>>.

Obrázek . 175

Www.hismap.wz.cz [online]. 2005 [cit. 2010-04-22]. Sámova říše. Dostupné z WWW: <<http://hismap.wz.cz/evropa/samo.jpg>>.

Obrázek . 176

Www.ceskatelevize.cz [online]. 1996-2005 [cit. 2010-04-22]. Největší řeč. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/dokumenty_osobnosti_11>.

Obrázek . 177

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-05]. Boleslav I. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Boleslav_I.>

Obrázek . 178

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Přemysl Otakar I. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99emysl_Otakar_I.>.

Obrázek . 179

Www.ceskatelevize.cz [online]. 1996-2005 [cit. 2010-04-10]. Největší řeč. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/dokumenty_osobnosti_16#16>.

Obrázek . 180

Www.ceskatelevize.cz [online]. 1996-2005 [cit. 2010-04-22]. Největší řeč. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/dokumenty_osobnosti_11>.

Obrázek . 181

Http://tiscali.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Záhady českých dějin. Dostupné z WWW: <http://tiscali.cz/mult/mult_center_v04010.686927.html>.

Obrázek . 182

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Anežka česká. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ane%C5%B8Eka_%C4%8Cesk%C3%A1>.

Obrázek . 183

Www.orthodoxia.cz [online]. 2005 [cit. 2010-04-10]. Svatý Prokop. Dostupné z WWW: <<http://www.orthodoxia.cz/svati/prokop.htm>>.

Obrázek . 184

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Jan Nepomucký. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Svat%C3%BD_Jan_Nepomuck%C3%BD>.

Obrázek . 185

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-22]. Praotec ech. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Praotec_%C4%8Cech>.

Obrázek . 186

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-22]. Bivoj. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Bivoj>>.

Obrázek . 187

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Katedrála svatého Víta, Václava a Vojt cha. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katedr%C3%A1la_svat%C3%A9ho_V%C3%ADta,_V%C3%A1clava_a_Vojt%C4%9Bcha>.

Obrázek . 188

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-15]. Rotunda svaté Kate iny. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rotunda_sv._Kate%C5%99iny>.

Obrázek . 189

Www.kudyznudy.cz [online]. 2007-2010 [cit. 2010-04-22]. Bazilika sv. Prokopa v T ebí i. Dostupné z WWW: <<http://www.kudyznudy.cz/cs/aktivity/2010-05-28-1626-za-poznamim-trebic.html?bl=true>>.

Obrázek . 190

Www.wikipedia.cz [online]. 2009 [cit. 2010-04-18]. Liberecká radnice. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Libereck%C3%A1_radnice>.

Obrázek . 191

Www.hrady.cz [online]. 1995-2010 [cit. 2010-07-17]. Kostel sv. Jana K titele. Dostupné z WWW: <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=8201>>.

Obrázek . 192

Wwww.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-10]. Hrad Sovinec. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/hrad-sovinec/>>.

Obrázek . 193

Wwww.artbohemia.cz [online]. 2005-2010 [cit. 2010-04-10]. Peka . Dostupné z WWW: <<http://www.artbohemia.cz/16394-pekar>>.

Obrázek . 194

Wwww.klic.cz [online]. 2001 [cit. 2010-02-19]. emesla. Dostupné z WWW: <<http://www.klic.cz/remesla/>>.

Obrázek . 195

Http://czechpainter.czweb.org [online]. 2002-2007 [cit. 2010-04-10]. Obrazová galerie. Dostupné z WWW: <<http://czechpainter.czweb.org/>>.

Obrázek . 196

Wwww.predskolaci.cz [online]. 2007-2010 [cit. 2010-04-10]. Povolání. Dostupné z WWW: <<http://www.predskolaci.cz/?p=6310>>.

Obrázek . 197

Wwww.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-15]. Hrad Kost. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/hrad-kost/>>.

Obrázek . 198

Wwww.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-22]. Seka ka na trávu. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Seka%C4%8Dka>>.

Obrázek . 199

Wwww.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-22]. Traktor. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Traktor>>.

Obrázek . 200

Wwww.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-22]. Karel IV. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_IV.>

Obrázek . 201

Wwww.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Karlštejn. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Karl%C5%A1tejn>>.

Obrázek . 202

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-22]. Pražský hrad. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pra%C5%BESk%C3%BD_hrad>.

Obrázek . 203

Www.novinky.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-15]. Korunová ní klenoty. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/hledej?w=korunova%C4%8Dn%C3%AD+klenoty>>.

Obrázek . 204

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-22]. Jeptice. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Jepti%C5%A1ka>>.

Obrázek . 205

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Jan Hus. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Hus>.

Obrázek . 206

Www.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-15]. Hrad Kost. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/hrad-kost/>>.

Obrázek . 207

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Katedrála svatého Víta, Václava a Vojtěcha. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katedr%C3%A1la_svat%C3%A9ho_V%C3%ADta,_V%C3%A1clava_a_Vojt%C4%Bcha>.

Obrázek . 208

Www.maxikovy-hracky.cz [online]. 2006-2008 [cit. 2010-04-25]. Rytí na koni. Dostupné z WWW: <http://www.maxikovy-hracky.cz/images/prods/2189_2.JPG>.

Obrázek . 209

Http://vcervinka.superhosting.cz [online]. 2005 [cit. 2010-04-22]. Rytí ský turnaj. Dostupné z WWW: <<http://vcervinka.superhosting.cz/turnaj/turnaj.htm>>.

Obrázek . 210

Www.zamky-hrady.cz [online]. 2000 [cit. 2010-04-18]. Zámek Sychrov. Dostupné z WWW: <<http://www.zamky-hrady.cz/1/sychrov.htm>>.

Obrázek . 211

Wwww.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-15]. Hrad Kost. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/hrad-kost/>>.

Obrázek . 212

W[www.orbion.cz](http://madarsko.orbion.cz/fotogalerie/budapest-2009-12066/) [online]. 2004 [cit. 2010-04-18]. Budapeš . Dostupné z WWW: <<http://madarsko.orbion.cz/fotogalerie/budapest-2009-12066/>>.

Obrázek . 213

W[www.wikipedia.cz](http://cs.wikipedia.org/wiki/Sgrafita) [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Sgrafito. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Sgrafita>>.

Obrázek . 214

Http://mujblogg.txt.cz [online]. 2008 [cit. 2010-04-18]. Mix zahradnich dopl k . Dostupné z WWW: <<http://mujblogg.txt.cz/clanky/15588/mix-zahradnich-doplнку-a-vejiru-emo-sklenicek-d/>>.

Obrázek . 215

W[www.krby-bpd.cz](http://www.krby-bpd.cz/gallery05.php) [online]. 2007 [cit. 2010-04-18]. Kamná ství. Dostupné z WWW: <<http://www.krby-bpd.cz/gallery05.php>>.

Obrázek . 216

W[www.darkydekorace.cz](http://www.darkydekorace.cz/index.php?pyl=7f6e657f8eda6eba563e2b4a501d3ec4&_vyhledavani&hledat_text=balustr%E1da) [online]. 2005-2008 [cit. 2010-04-18]. Balustráda. Dostupné z WWW: <http://www.darkydekorace.cz/index.php?pyl=7f6e657f8eda6eba563e2b4a501d3ec4&_vyhledavani&hledat_text=balustr%E1da>.

Obrázek . 217

W[www.pf.jcu.cz](http://www.pf.jcu.cz/others/okoli/hrazam/jhradec3.htm) [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Velké arkády. Dostupné z WWW: <<http://www.pf.jcu.cz/others/okoli/hrazam/jhradec3.htm>>.

Obrázek . 218

W[www.wikipedia.cz](http://cs.wikipedia.org/wiki/Tel%C4%8D) [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Tel . Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Tel%C4%8D>>.

Obrázek . 219

W[www.enachod.cz](http://www.enachod.cz/pamatky/nachod.htm#pamatky) [online]. 2010 [cit. 2010-04-25]. M stský pivovar. Dostupné z WWW: <<http://www.enachod.cz/pamatky/nachod.htm#pamatky>>.

Obrázek . 220

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Jan Žižka. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_%C5%BDi%C5%BEka>.

Obrázek . 221

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Jiří z Podbrad. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_z_Pod%C4%9Bbrad>.

Obrázek . 222

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Husitství. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Husita>>.

Obrázek . 223

Www.husitstvi.cz [online]. 1998-2010 [cit. 2010-04-18]. Kostelec nad černými lesy. Dostupné z WWW: <<http://www.husitstvi.cz/g118.php>>.

Obrázek . 224

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-25]. emdih. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98emdih>>.

Obrázek . 225

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-25]. Cep. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Cep>>.

Obrázek . 226

Www.husitstvi.cz [online]. 1998-2010 [cit. 2010-04-25]. Výzbroj husit . Dostupné z WWW: <<http://www.husitstvi.cz/vyzbroj6.php>>.

Obrázek . 227

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-25]. Palcát. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Palc%C3%A1t>>.

Obrázek . 228

Www.husitstvi.cz [online]. 1998-2010 [cit. 2010-04-25]. Výzbroj husit . Dostupné z WWW: <<http://www.husitstvi.cz/vyzbroj10.php>>.

Obrázek . 229

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-25]. Kropá . Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Krop%C3%A1%C4%8D>>.

Obrázek . 230

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Ji í z Pod brad. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_z_Pod%C4%9Bbrad>.

Obrázek . 231

Www.ao-institut.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-25]. Vzbu ení proti králi Zikmundovi. Dostupné z WWW: <<http://ao-institut.cz/texty/Ceske-dejiny/35-vzboureni-proti-krali-zikmundovi.html>>.

Obrázek . 232

Http://airborn.webz.cz [online]. 2003 [cit. 2010-07-18]. Smi i tí ze Smi ic na Náchod v dob Rudolfa II. Dostupné z WWW: <<http://airborn.webz.cz/rudolf.html>>.

Obrázek . 233

Www.ucekaj.com [online]. 2004 [cit. 2010-04-25]. Záb eh. Dostupné z WWW: <http://www.ucekaj.com/stepa/index_soubory/stern.html>.

Obrázek . 234

Www.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-10]. Hrad Sovinec. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/hrad-sovinec/>>.

Obrázek . 235

Www.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-15]. Hrad Kost. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/hrad-kost/>>.

Obrázek . 236

Www.zamky-hrady.cz [online]. 2000 [cit. 2010-04-18]. Zámek Sychrov. Dostupné z WWW: <<http://www.zamky-hrady.cz/1/sychrov.htm>>.

Obrázek . 237

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Katedrála svatého Víta, Václava a Vojt cha. Dostupné z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Katedr%C3%A1la_svat%C3%A9ho_V%C3%ADta,_V%C3%A1clava_a_Vojt%C4%Bcha>.

Obrázek . 238

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-15]. Rotunda svaté Kateřiny. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rotunda_sv._Kate%C5%99iny>.

Obrázek . 239

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-18]. Telč. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Tel%C4%8D>>.

Obrázek . 240

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-25]. Dějiny odívání v Evropě. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%Bjiny_od%C3%ADv%C3%A1n%C3%AD_v_Evrop%C4%B>.

Obrázek . 241

Www.castles.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-15]. Hrad Kost. Dostupné z WWW: <<http://www.castles.cz/hrad-kost/>>.

Obrázek . 242

Www.zamky-hrady.cz [online]. 2000 [cit. 2010-04-18]. Zámek Sychrov. Dostupné z WWW: <<http://www.zamky-hrady.cz/1/sychrov.htm>>.

Obrázek . 243

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-10]. Katedrála svatého Víta, Václava a Vojtěcha. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katedr%C3%A1la_svat%C3%A9ho_V%C3%ADta,_V%C3%A1clava_a_Vojt%C4%Bcha>.

Obrázek . 244

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-15]. Rotunda svaté Kateřiny. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rotunda_sv._Kate%C5%99iny>.

Obrázek . 245

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-25]. Mona Lisa. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mona_Lisa>.

Obrázek . 246

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Michelangel v David. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Socha_Davida>.

Obrázek . 247

Www.zamky-hrady.cz [online]. 2000 [cit. 2010-04-26]. Velké Losiny. Dostupné z WWW:
<http://www.zamky-hrady.cz/1/velke_losiny.htm>.

Obrázek . 248

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Pivo. Dostupné z WWW:
<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pivo>>.

Obrázek . 249

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Réva vinná. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Vinn%C3%A1_r%C3%A9va>.

Obrázek . 250

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Rybníká ství. Dostupné z WWW:
<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Rybn%C3%ADk%C3%A1%C5%99stv%C3%AD>>.

Obrázek . 251

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Vodní nádrž Lipno. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Vodn%C3%ADn%C3%A1dr%C5%BE_Lipno>.

Obrázek . 252

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. D jiny odívání v Evrop . Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_od%C3%ADv%C3%A1n%C3%AD_v_Evrop%C4%9B>.

Obrázek . 253

Tamtéž.

Obrázek . 254

Tamtéž.

Obrázek . 255

Tamtéž.

Obrázek . 256

Tamtéž.

Obrázek . 257

Tamtéž.

Obrázek . 258

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-20]. Rudolf II. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rudolf_II.>

Obrázek . 259

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Alchymista. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Alchymista>>.

Obrázek . 260

Http://library.thinkquest.org [online]. 1998 [cit. 2010-04-26]. Ruimtevaart. Dostupné z WWW: <<http://library.thinkquest.org/19115/data/dutch/normal/explor.htm>>.

Obrázek . 261

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Golem. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Golem>>.

Obrázek . 262

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-20]. Jan Amos Komenský. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Komensk%C3%BD>.

Obrázek . 263

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. D jiny odívání v Evrop . Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_od%C3%ADv%C3%A1n%C3%AD_v_Evrop%C4%9B>.

Obrázek . 264

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Baroko. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Baroko>>.

Obrázek . 265

Www.zamky-hrady.cz [online]. 2000 [cit. 2010-04-26]. Ohrada. Dostupné z WWW: <<http://www.zamky-hrady.cz/1/ohrada.htm>>.

Obrázek . 266

Http://sumpersky.rej.cz [online]. 2008 [cit. 2010-04-26]. Svatý Jan Nepomucký v kostele Zv stování panny Marie. Dostupné z WWW: <<http://sumpersky.rej.cz/clanky/clanek-2943/hledano/svat%FD+jan+nepomuck%FD/>>>.

Obrázek . 267

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. D jiny odívání v Evrop . Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_od%C3%ADv%C3%A1n%C3%AD_v_Evrop%C4%9>.

Obrázek . 268

Www.zamky-hrady.cz [online]. 2000 [cit. 2010-04-26]. Trosky. Dostupné z WWW: <<http://www.zamky-hrady.cz/2/trosky-e.htm>>.

Obrázek . 269

Www.zamky-hrady.cz [online]. 2000 [cit. 2010-04-26]. Kost. Dostupné z WWW: <<http://www.zamky-hrady.cz/2/kost.htm>>.

Obrázek . 270

Www.zamky-hrady.cz [online]. 2000 [cit. 2010-04-18]. Zámek Sychrov. Dostupné z WWW: <<http://www.zamky-hrady.cz/1/sychrov.htm>>.

Obrázek . 271

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Marie Terezie. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Terezie>.

Obrázek . 272

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Josef II. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_II.>

Obrázek . 273

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Marie Terezie. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Terezie>.

Obrázek . 274

Http://starozitnosti.hyperinzerce.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-26]. Staré dřevné hráb a vidle. Dostupné z WWW: <<http://starozitnosti.hyperinzerce.cz/ostatni-sbirky/inzerat/2440436-stare-drevene-hrabe-a-vidle-nabidka/>>.

Obrázek . 275

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-25]. Cep. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Cep>>.

Obrázek . 276

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Obuvnictví. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0evcovstv%C3%AD>>.

Obrázek . 277

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Kováství. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kov%C3%A1%C5%99stv%C3%AD>>.

Obrázek . 278

Www.turistika.cz [online]. 2007-2009 [cit. 2010-04-18]. Moravská gobelínová manufaktura. Dostupné z WWW: <<http://www.turistika.cz/foto-video/114210/moravska-gobelinova-manufaktura.html>>.

Obrázek . 279

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Tkalcovský stav. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Tkalcovsk%C3%BD_stav>.

Obrázek . 280

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Parní stroj. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Parn%C3%AD_stroj>.

Obrázek . 281

Tamtéž.

Obrázek . 282

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. František Palacký. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Palack%C3%BD>.

Obrázek . 283

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Josef Jungmann. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Jungmann>.

Obrázek . 284

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. František Palacký. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Palack%C3%BD>.

Obrázek . 285

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Josef Dobrovský. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Dobrovsk%C3%BD>.

Obrázek . 286

Www.cnb.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-26]. eské bankovky. Dostupné z WWW:
<<http://www.cnb.cz/cs/platidla/bankovky/>>.

Obrázek . 287

Tamtéž.

Obrázek . 288

Tamtéž.

Obrázek . 289

Tamtéž.

Obrázek . 290

Tamtéž.

Obrázek . 291

Tamtéž.

Obrázek . 292

Tamtéž.

Obrázek . 293

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Národní divadlo. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1rodn%C3%AD_divadlo>.

Obrázek . 294

Tamtéž.

Obrázek . 295

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Leopold Sviták. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Leopold_Svit%C3%A1k>.

Obrázek . 296

Www.obrazky.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-04-26]. Historie tramvají: od ko ského pohonu k designu Porsche. Dostupné z WWW:

<<http://www.obrazky.cz/detail?id=eJyVj7tugzAARXf/i3nYwYVKqEMi5SFE2lQqpUvk2E5ssDHF Doh8fbNUSscuV2c50rlssOMnt/fb9Yf7qnzEjG5oupfbzWGuqxjVlc1BDFAEz7MeR3BnRziNjKjgXmmM/JWHc7KYxPCIOSYspzkBbzd3nQ9v1WLV%2BbcnmFb8di2i91czS78njhMaIX41rzzxZI7/vnMDSCkxp0dlRdOwfsFmKUHDG6L4F08lppAaN%2B9CZo%2BsuvNE3To8I07UQbxvgJpSm0p4HehIFSOw8HJaAfqBlpo6DIsLWda4W0sLfSdlfYQi6cutypt4NjUgTSGw0WUQQIQcJP5046BVzgg5MBsyaULmX/1yOUQrShJ7OGScLnOIslyLJfgB/GIL5&slid=d9wd6q5fwCCYpIvWdf-U>>.

Obrázek . 297

Www.wikipedia.cz [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. František Ferdinand d'Este. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Ferdinand_d%27Este>.

Odkaz . 1

Www.youtube.com [online]. 2010 [cit. 2010-04-26]. Ktož jsú boží bojovníci. Dostupné z WWW: <<http://www.youtube.com/watch?v=-UCA-ykS4wM>>.

Ostatní použité obrázky v pracovních sešitech jsem erpala z programu Smart Notebook

VI. P ÍLOHY

Seznam příloh

| | | |
|--------------------|--|-----|
| Příloha .1: | ŠVP, Vyučovací plán dle jepis, 6. třída základní škola..... | 130 |
| Příloha .2: | ŠVP, Vyučovací plán dle jepis, 7. třída základní škola..... | 133 |
| Příloha .3: | ŠVP, Vyučovací plán dle jepis, 6. třída základní škola praktická.. | 136 |
| Příloha .4: | ŠVP, Vyučovací plán dle jepis, 7. třída základní škola praktická. | 138 |

Příloha .1

Využití písemných zdrojů

Ročník: 6. ZŠ

| Výstupy | Učivo | Mezi písemnými vztahy | Pracovní téma | Pozn.,možné formy a metody práce. Kurzy, projekty |
|--|--|-----------------------------------|---|---|
| <p>Žák:</p> <p>Uvede, jak a kdy a čím se člověk vyvinul ze sv. zvěsti.</p> <p>Zaznamená správně časový údaj na časovou přímku.</p> <p>Zařadí letopočet do správného století.</p> <p>Orientuje se na mapě v dějepisné mapě.</p> <p>Uvede muzea, knihovnu ve svém kraji.</p> <p>Zná rozdíl mezi písemnými a hmotnými prameny.</p> <p>Rozliší a seadí vývojové typy pravěkého člověka.</p> <p>Popíše způsob lovu, pravěké zbraně a nástroje. Vysvětlí pravkou zeměpisnou</p> | <p><u>Lidé, jejich přítomnost a minulost</u></p> <p>Význam člověka pro jedince i společnost</p> <p>as</p> <p>v dějinách, dějepisná mapa</p> <p>Hlavní úkoly archív, muzeí, knihoven, prameny, posílání archeologie</p> <p><u>Pravěk – nejstarší období lidské</u></p> <p>Vývojové typy</p> | <p>P – Pověst a vývoj člověka</p> | <p>OSV – způsob komunikace pravěkých lidí, posunková řeč</p> <p>OSV – modelování sošky Venuše (rozvoj kreativity)</p> | <p>OVO: 1.1, 1.2,1.3</p> <p>U: 1.1, 1.2</p> <p>OVO: 2.1, 2.2, 2.3</p> <p>U: 2.1</p> |

| | | | |
|---|--|---|---|
| <p>revoluci.</p> <p>Rozezná výrobky nejstarších zemí ..</p> <p>Popíše způsob života v rodové společnosti.</p> <p>Objasní vznik náboženství.</p> <p>Ukáže na dějepisné mapy, kde se lidé začali zabývat zemědělstvím nejedíve.</p> <p>Vysvětlí, které kovy začali lidé využívat nejedíve.</p> <p>Objasní jednotu kovů, uvede důsledky jejich využívání.</p> | <p>lovice</p> <p>Doba kamenná</p> <p>Způsob života lidí v době kamenné</p> <p>Poátky zemědělství a zemědělské</p> <p>Projevy duchovního života lidí</p> <p>Doba bronzová</p> <p>Evropa v pravěku</p> | <p>Z – státy Asie, Afriky</p> <p>OV – Stát a právo (orientální despotie), první zákony</p> | <p>OVO: 3.1, 3.2</p> <p>U: 3.1</p> |
| <p>Zdvojnásobí vznik nejstarších států, pro vznikly v subtropické oblasti.</p> <p>Popíše způsob života ve starověkých státech.</p> <p>Uvede, co zanechaly uvedené státy světu ve vědě a kultuře.</p> <p>Určí, kterým dnešním státům náleží uvedené oblasti.</p> <p>Pracuje s dějepisnými mapkami.</p> <p>Dokáže srovnat vývoj starověkých států a střední Evropy.</p> | <p>Starověk</p> <p>Vznik nejstarších států</p> <p>Starověká Mezopotámie</p> <p>Starověký Egypt</p> <p>Starověká Indie</p> <p>Starověká Čína</p> <p>Poátky písma, věda,</p> | <p>Z – ecko</p> <p>J – antické báje a pověsti</p> <p>Antické drama.</p> <p>OV – Stát a právo (demokracie)</p> <p>Tv –</p> | <p>VDO – Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování (co to je demokracie, despotie, tyranie; rozdíl mezi demokracií v antické a současně české</p> <p>OVO: 3.3, 3.4</p> <p>U: 3.2</p> |

| | | | | |
|---|--|--|---|--|
| <p>Vysvětli pojem antika.</p> <p>Uveď podmínky dle ležité pro vznik řeckých států.</p> <p>Pracuj se s dějepisnými mapkami.</p> <p>Popisuj vývoj starověké antiky.</p> <p>Zná řeckou mytologii.</p> <p>Popiš vznik řeckých městských států.</p> <p>Rozliš spartskou a athénskou výchovu.</p> <p>Vysvětli pojem demokracie.</p> <p>Objasni, jak byl řízen městský stát.</p> <p>Popiš příběh a výsledky Peloponéské války.</p> <p>Doloží příklady vlivu řecké vzdělanosti, vedy a umění na další vývoj v historii.</p> <p>Objasni vzestup a pád Alexandra Makedonského.</p> <p>Popiš, jak se zrodila</p> | <p>první zákony, kulturní dědictví starověkých civilizací</p> <p>Střední Evropa v období nejstarších států</p> <p>Starověké</p> <p>řecko</p> <p>Koenecké civilizace</p> <p>Archaické a klasické období řeckých států</p> <p>Doba homérská</p> <p>Vznik řeckých městských států</p> <p>Velká řecká kolonizace</p> <p>Atény za Solónu</p> <p>Sparta a peloponéská válka</p> <p>řecká</p> | <p>Olympijské hry</p> <p>Z - Itálie</p> <p>M - římské</p> <p>islíce</p> <p>Ov - stát a právo</p> | <p>demokratické společnosti, volební právo)</p> | <p>OVO: 3.3, 3.4</p> <p>U: 3.2, 3.3</p> <p>OVO: 2.2, 2.3</p> <p>U: 3.3</p> |
|---|--|--|---|--|

| | | | | |
|---|--|--|--|--|
| <p>stalo impérium.</p> <p>Popíše život v ím .</p> <p>Zná n které významné osobnosti starov kého íma.</p> <p>Vysv tlí úlohu k es anství.</p> <p>Uvede kulturní oblasti ímské kultury, které m ly význam pro evropskou kulturu.</p> <p>Porovná vývoj západo ímské a východo ímské íše.</p> <p>Popíše naše zem v dob železné, uvede p íklady o vysp losti Kelt na našem území.</p> | <p>vzd lanost, v da a um ní Makedonie</p> <p><u>Starov ký ím</u></p> <p>Po átky ímského m stského státu</p> <p>Vývoj íma do ovládnutí Itálie Panské války Krize ímské republiky, Spartakovo povstání ímské císa ství Krize a rozpad íše západo íms ké ímská vzd lanost a v da ímské um ní</p> | | | |
|---|--|--|--|--|

| | | | | |
|--|---|--|--|--|
| | <u>Evropa</u> <u>v dob</u> <u>železné</u> Keltové - civiliza ní vrchol prav ku | | | |
|--|---|--|--|--|

P íloha .2

Vyu ovací p edm t: D jepis

Ro ník: 7. ZŠ

| Výstupy | U ívo | Mezi p edm tov é vztahy | Pr ezová témata | Pozn.,možné formy a metody práce. Kurzy, projekty |
|---|--|---|--|---|
| Žák: Vyjmenuje a se adí pojmy: prav k, starov k, st edov k, novov k (stanoví asová období v historii). Vysv tlí, co je to | <u>Raný</u> <u>st edov k</u> Vytvá ení st edov ké Evropy Byzantská íše | Z – Arabský poloostrov, Turecko. Ov – náboženství J – Bible a její p íb hy. | VDO – náboženská tolerance, nesnášenlivost MKV - Kulturní rozdíly (islámská, | OVO: 4.1, 4.2 U: 4.1, 4.2, 4.3 |

| | | | | |
|--|--|--|---|--|
| st hování národ . Uvede význam Byzantské íše pro vzd lanost Slovan . Vymezí základní pojmy z islámu, uvede p íklady arabské kultury v raném st edov ku. Uvede a zná pojmy, které se týkají k es anství v raném st edov ku Vysv tlí úlohu k es anství v raném st edov ku.. Vysv tlí nutnost sjednocení slovanských kmen na obranu p ed ko ovnými nájezdníky. Uvede význam cyrilometod jské mise. Rozlišuje mezi legendou i pov stí a historickými fakty. Objasní pojem hradišt . Vlastními slovy vyjád í n kterou pov st, která se vztahuje k eské minulosti. Zná autory t chto pov stí. Za adí Slovan do | Arabský sv t K es anství Franská íše <u>První</u> <u>státní</u> <u>útvary na</u> <u>našem</u> <u>území</u> Sáмова íše Velkomora vská íše Po átky eského státu <u>Formování</u> <u>prvních</u> <u>státních</u> <u>útvary</u> <u>v Evrop</u> Slovanské st edov ké státy Vznik | J – pov stí. Z –Evropa, slovanské státy Z – Anglie, Francie J – | arabská kultura) EGS – Objevujeme Evropu a sv t (formování evropských stát) EV – Ekosystémy (zm na krajiny vlivem lov ka | OVO: 4.3 U: 4.4 OVO: 4.3, 4.4, 4.5 U: 4.5, 4.6, 4.7 OVO: 4.5, 5.1, 5.2 U: 5.1 |
|--|--|--|---|--|

| | | | | |
|---|--|---|--|--|
| skupin. Vysvětlení význam křížových výprav. Uvede znaky románské kultury, příklady stavebních památek. | středověké Anglie a Francie Křížové výpravy Románská kultura | povstání, Vita Caroli, vlastní životopis. | – kolonizace, způsob hospodaření, mesto – vesnice, krajina dříve a dnes) | |
| Vysvětlení pojem středověká kolonizace. Popíše změny v zemědělské výrobě. Zná pojmy desátek, roboť, vrchnost i feudální pán, poddaní, lhota. Vysvětlení způsobu vzniku mesta, uvede, jak se mesto dělilo podle svého zakladatele. Popíše život ve středověkém městě, uvede příklady emesel. Vymezení pojem privilegia, dokáže vyjmenovat některá privilegia, která mestem uděloval panovník. Dokáže s pomocí mapy ukázat území přemyslovského státu v 13. století. Vysvětlení význam panování Karla IV. pro český stát, uvede | Vrcholný středověk Rozvoj emesel, obchodu, středověká kolonizace, vznik měst a jejich význam český stát za vlády posledních Přemyslovců , nástup Lucemburků Vláda Karla IV. a jeho přínos pro český stát Gotická kultura Konflikt mezi Anglií a Francií Kritika poměr | Hvězda – Husitský chorál Země – česká republika Ov – Mezinárodní vztahy Věv - portrét | EGS – Jsme Evropané (mezinárodní organizace, míro vé poselství Jiřího z Podbrad) | OVO: 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5, 5.6, 5.7 U: 5.1, 5.2, 5.3 |

| | | | | |
|--|---|---------------------------------|--|--|
| <p>příklady jeho péče o vzdělanost, kulturu, stát.</p> <p>Uvede znaky gotiky, příklady významných památek v echách.</p> <p>Popíše události stoleté války, charakterizují roli Johanky z Arku v ní.</p> <p>Popíše život duchovenstva v 14. století, vyjmenuje n které reformátory a vysvětlí jejich úlohu, zhodnotí osobnost Jana Husa, vysvětlí důvod husitských válek, popíše způsob boje husitů, vyloží výsledek husitského hnutí.</p> <p>Vyjmenuje umělce, kteří se inspirovali husitským hnutím.</p> <p>Popíše vládu Jiřího z Poděbrad. a Jagellovců.</p> <p>Uvede znaky renesance, vyjmenuje hlavní památky na území ech i ve světě, zná n které renesanční umělce.</p> <p>Uvede změny ve</p> | <p>v církvi a husitství v echách</p> <p>Vláda Jiřího z Poděbrad a Jagellovců</p> <p>Renesance a humanismu s v Itálii</p> <p><u>Pozdní středověk</u></p> <p>Pokroky ve výrobě a obchodu</p> <p>Zámořské objevy</p> <p>Náboženská reformace v Evropě</p> <p>Nástup Habsburků</p> | <p>planeta Země a její tvar</p> | | |
|--|---|---------------------------------|--|--|

| | | | | |
|--|--|--|--|--|
| <p>výrob a obchodu.</p> <p>Na mapě ukáže cesty mořeplavců, uvede důvody hledání nových cest.</p> <p>Shrne význam objevných plaveb.</p> <p>Sestaví přehled hlavních reformátorů a míst jejich působení.</p> <p>Uvede významné osobnosti renesanční doby.</p> <p>Popíše průběh stavovského povstání.</p> <p>Charakterizuje osobnost J. A. Komenského, význam jeho díla.</p> <p>Vymezí základní pojmy týkající se pojetí kolonialismu v Anglii a období prvního kolonialismu.</p> | <p>na evropský</p> <p>trn</p> <p>evropská</p> <p>kultura</p> <p>v 16. století</p> <p>evropský stát</p> <p>v přehledu</p> <p>evropských</p> <p>poměrů</p> <p>Tricetiletá</p> <p>válka</p> <p>Pojetí</p> <p>kapitalismu</p> <p>v Anglii</p> <p>Období</p> <p>kolonialismu</p> <p>u</p> | | | |
|--|--|--|--|--|

Příloha .3

Využití předmětů: Dějepis

Ročník: 6. ZŠP

| Výstupy | Učivo | Průřezová témata |
|---|--|---|
| <p>Žák by měl:</p> <p>Umí popsat život lidí v době kamenné, na území dnešních Čech</p> <p>Zná rozdíly v kvalitě života doby železné a kamenné.</p> <p>Pozná obydlí lovců, sběračů a pastevců.</p> <p>Pozná pravěká zvířata.</p> <p>Zná historii pravěkého osídlení na území Čech, ví kdo jsou Slované a germánské kmeny</p> <p>nejstarší civilizace - Starověká obecné znaky a specifické zvláštnosti nejstarších států</p> <p>umět vyjmenovat nejstarší státy</p> <p>umět se orientovat na mapě</p> <p>zhodnotit přínos pro kulturu (písmo, osobnosti, památky)</p> | <p>Nejstarší lidé jiny</p> <p>Střetování národů Slované</p> <p>Starověká - kolébka civilizace</p> <p>Egypt, Mezopotámie, Indie, Čína, Egejsko, Řím</p> | <p>MKV – kulturní difference s životními podmínkami</p> <p>OSV – rozvoj schopností poznání</p> <p>EV-Základní podmínky života</p> <p>MKV – kulturní diference</p> <p>EGS – jsme Evropané</p> <p>VDO</p> <p>MKV</p> <p>OSV – osobnostní rozvoj kreativita</p> <p>OSV – sociální rozvoj komunikace</p> <p>OSV – morální rozvoj, hodnoty, postoje</p> <p>EGS – Jsme Evropané</p> <p>MKV - kulturní difference s životními podmínkami</p> <p>OSV - rozvoj schopností poznání</p> <p>OSV - osobnostní rozvoj a kreativita</p> <p>MV - práce v realizačním týmu</p> |

| | | |
|---|--|---|
| <p>Zná dělení dle jiných před naším a našeho letopočtu</p> <p>Zná staré pověsti české</p> <p>Chápe život starých Slovanů</p> <p>v souvislosti vývoje společnosti</p> <p>Zná pověst svátku Konstantina a Metoděje</p> <p>Rozezná pověst od historické události</p> <p>Zná pojem kronika, vládnoucí rod</p> <p>Umí určit první vládnoucí rod v dějích a orientuje se ve století</p> <p>Zná pojem Otec vlasti</p> <p>Pozná hrad Karlštejn</p> <p>Zná pojem korunovační klenoty</p> <p>zná pojem Rod Lucemburků</p> <p>Zná vliv Němců na utváření českého státu</p> <p>Zná pojem církve biskup, klášter, mnich, křesťanství</p> <p>Umí vysvětlit, kdo to byl Jan Hus</p> <p>Umí vysvětlit příčiny husitských válek</p> <p>Zná husitské vojevůdce – Jana Žižku</p> <p>Umí rozeznat husitské zbraně</p> | <p>První sjednocení Slovanů – Sámova říše</p> <p>Velkomoravská říše</p> <p>Přemyslovský rod</p> <p>Románský sloh</p> <p>Život ve raném středověku</p> <p>Lucemburkové</p> <p>Křesťanská církev</p> <p>Mistr Jan Hus</p> <p>Gotické umění</p> <p>Renesanční umění</p> <p>Husitství</p> <p>Jiří z Podbradského</p> | <p>MV –práce v realizačním týmu</p> <p>OSV – sebezpoznaní a sebe pojetí</p> <p>OSV – kooperace a kompetice</p> <p>EGS –jsme Evropané</p> <p>MKV – Lidské vztahy</p> <p>EGS – jsme Evropané</p> <p>OSV – komunikace</p> <p>OSV – kooperace a kompetice</p> <p>VDO –principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování</p> <p>VDO-obrana a rozhodování</p> <p>OSV – rozvoj schopností poznávání</p> |
|---|--|---|

| | | |
|-------------------|-------------|--|
| Zná pojem Křížáci | dob a vláda | |
|-------------------|-------------|--|

Příloha .4

Využití předmetu: Dějepis

Ročník: 7. ZŠP

| Výstupy | Učivo | Průřezová témata |
|--|--------------------------------------|-------------------------------------|
| Umí rozlišit stvoření světa od lidových mýtů a pohádek od církevního názoru a od svědeckého názoru | Poznávání světa v pozdním středověku | VDO – principy demokracie |
| Umí vysvětlit vliv objevných plaveb na rozvoj lidstva | Objevní plavby – Kryštof Kolumbus | MKV –Multikulturalita |
| Zná renesanční mistry | Renesance | EGS –Objevujeme Evropu a svět |
| Zná pojem Habsburkové | Vznik Habsburské říše | MKV–Lidské vztahy |
| Zná pojem alchymie, golem, Rudolf II., astronomové,Zlatá ulička | Doba Rudolfa II. | EGS – jsme Evropané |
| Zná děsledky bitvy Na Bílé hoře pro český národ | Bitva Na Bílé hoře | MKV– etnický proud |
| Zná pojem Utočitel národ | Jan Amos | VDO-Občan, občanská společnost,stát |
| Zná pojem exulant | Komenský | OSV – komunikace |
| Zná pojem Sedláci u Chlumce, rebelie, Psohlavci | Baroko | OSV – kreativita |
| Pozná barokní umění v architektuře | | OSV – kooperace a kompetice |
| Zná pojem humanismus | Doba Marie Terezie | VDO –Principy demokracie |
| Zná pojem osvícenství | a vláda Josefa II. | MKV – multikulturalita |
| Má pohled o významných meznících českého národa | Průmyslová, zemědělská revoluce | EGS – jsme Evropané |
| Zná pojem kolonialismus | Národní obrození | VDO – principy demokracie |
| Umí vyjmenovat nejvýznamnější kolonie | Rok 1848 | MKV – Principy sociálního smíru |
| Zná děsledky kolonialismu | Světové kolonie | EGS – jsme Evropané |
| | 1.světová válka | OSV –rozvoj schopností |

| | | |
|------------------------------------|--|---|
| <p>Zná p í iny 1.sv tové války</p> | | <p>poznávání OSV – mezilidské vztahy EGS – Objevujeme Evropu MV – fungování a vliv médií ve spole nosti</p> |
|------------------------------------|--|---|